

İSTANBUL'DA EKMEK KARNESİ UYGULAMASI, KARNE VE EKMEK SUİSTİMALLERİ (1942-1946)

Bülent BAKAR*

Özet

İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye etkisi üretimin düşmesi ve tüketimin artması şeklinde olmuştur. Savaş ekonomisinin ön plana çıkmasıyla kaçınılmaz olarak bir süre sonra Millî Korunma Kanunu'na dayanılarak öncelikle halkın temel gıdası ekmeğe karneye bağlanmıştır. Karneli ekmeğin döneminde ekmeğin unda ve kişi başı ekmeğin istihkakında sık sık değişiklikler meydana gelmiştir. Bunun en önemli nedeni, hububat üretiminde ve teminindeki yetersizlik ve istikrarsızlık olmuştur. Yine, bu dönemde karne ve ekmeğin üzerinde gerçekleşen suistimaller basına bol miktarda malzeme vermiş ve yaşanan süreçle ilgili birçok ayrıntının kamuoyu tarafından öğrenilmesi sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ekmeğin Karnesi, Ekmeğin, İkinci Dünya Savaşı, Halk Dağıtım Birliği, Toprak Mahsulleri Ofisi*

Abstract

Bread Ration Practice in Istanbul, Ration and Bread Abuses (1942-1946)

The effects of the Second World War to Turkey were the production decline and consumption increase. With the prominence of the war economy, first of all the staple food of people, bread, was inevitably rationed out on the basis of the National Security Law. During the period of bread rationing, frequent changes occurred in breadstuff and the deserved amount of bread per capita. The most important reason for this was the deficiency and instability in the production and supply of grain. Again, during this period the abuses over the rations and bread gave plenty of materials to the press and enabled the public to learn a lot of details about the ongoing process.

Key Words: *Bread Rationing, Bread, The Second World War, Public Distribution Union, Soil Products Office of Turkey.*

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
e-mail: bbakar@marmara.edu.tr

Giriş

Ekmek, mutfak kültürümüzde beslenmenin temelini oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nin hububat ithal eden bir ülke olduğu düşünüldüğünde savaş dönemlerinde veya ithalatı engelleyecek olağanüstü anlarda önemli sorunlar yaşanması kaçınılmaz bir durumdu. Böyle bir gelişme olduğunda hububat azlığından veya piyasadan çekilerek stoklanmasından dolayı hükümetlerin piyasaya müdahaleleri gerçekleşmiştir. Ekmekle ilgili alınan önlemlerin benzeri Birinci Dünya Savaşı'nda da yaşanmıştır. Birinci Dünya Savaşı esnasında orduya alınanların % 80'i yakından veya uzaktan ziraatla ilgisi bulunanlardan oluşmaktaydı. El emeği tarım seviyesindeki bir ülkede bu orandaki kitlenin üretimden uzak kalması ekonomi üzerinde ağır bir netice yaratmıştır. 1915 yılında buğday mahsulünün bir önceki yıla göre % 30 daha az olması önce şehirlerde sonra bütün ülkede etkisini göstermiştir. İstanbul'da un dağıtımıyla ilgili çeşitli önlemler alınmıştır. Başlangıçta belediye tarafından mahallenin nüfusu nispetinde fırınlara un verildi ve bir somundan fazla alınmaması için halka tavsiyede bulunuldu. Levâzımât-ı Umumiye Dairesi aracılığıyla piyasadaki stok fazlaları tespit edilerek savaş tekâlifi suretiyle el konmaya başlandı. Ancak bu önlem malların piyasadan çekilmesi sonucunu getirince buğday alım ve dağıtım işleriyle başında Kara Kemal'in olduğu Esnaf Cemiyeti görevlendirilmiş ve bütün değirmenlerin hükümet hesabına çalışmaları sağlanmıştır. Piyasaya, fiyatı hükümet tarafından tespit edilen ekmek dışında, serbest fiyatla satılan ve kalitesi daha yüksek bir ekmek çıkarılmaktaydı. Fiyatı tespit edilmiş ekmekle serbest ekmek arasındaki fiyat farkı sürekli artmıştır. Savaşın ilerleyen yıllarında serbest ekmeğin fiyatı ciddî şekilde yükselirken, diğer ekmeğin kişi başına düşen gramajında azalma olmuş ve ekmek kalitesi gittikçe bozulmuştur¹.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru 20 Haziran 1918 tarihli bir irâde, eksik gramajlı ekmek çıkarılmasını önlemeyi amaçlamıştı. Buna göre, ekmekler 1 kilo, yarım kilo ve 250 gram ağırlığında olacak ve bu ölçülerden eksik ekmek üretenler hakkında cezâi işlem uygulanacaktı. Nitekim caydırıcı olabileceği düşüncesiyle cezâi işlem uygulaması mütareke döneminde de gündeme gelmiş ve 1920

¹ Vedat, Eldem, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, Ankara 1994, s. 33-40.

yılında kurallara uymayan esnaf, tüccar ve fırıncılar İâşe Kararnamesi'nin 9. maddesi gereğince Divân-ı Harb'e sevk edilmeye başlanmıştır. Ceza alanların kimlikleri, işledikleri suçlar ve verilen cezalar yayın organlarında yayınlanmış ve yetkililer teşhir yönteminin etkili olacağını düşünmüşlerdir. Mahkeme neticesinde suçlu bulunanların hapis ve para cezası aldıkları görülmüştür. Mütareke döneminde ithalat imkânından dolayı piyasaların rahatlayacağı, halkın ucuz ve kaliteli ekme yiyebileceği düşünülmekteydi. Tahmin edildiği gibi dışarıdan İstanbul'a fazla miktarda un gelmesine rağmen ekme fiyatları ucuzlamadı ve bunun nedeninin vurgunculuk olduğu ortaya çıktı. Vesika ekmeğinin gramajı 250 dirhemden 150 dirheme düştüğü ve ekmeğin kalitesinin de iyi olmadığı dikkate alındığında bu beslenme yetersizliğinin yol açacağı sağlık başta olmak üzere yaşanacak problemler hesaba katılarak nüfus başına verilen ekmeğin ölçüsüne uygun olarak patates verilmesi kararlaştırıldı. 1919'da çıkarılan bir kararnameyle de İâşe Umum Müdürlüğü lağvedilerek, vesika ile ekme ve erzak dağıtım yöntemi kaldırıldı. Mütareke dönemi hükümetleri ekme sıkıntısı yaşanmaması ve kalitesiz ekme çıkmaması² için gayret göstermişlerdir. Bu esnada İstanbul'da elde olan gıda stoğu hiçbir zaman 1 aydan fazla olmamış, yetkililer ve halk 25-30 gün sonrasını görme imkânı olmadan işgal yıllarını yaşamak zorunda kalmışlardır³.

Millî Mücadele'nin kazanılmasından sonra sıra iktisadî zafere gelmişti. Uzun yıllardır buğday başta olmak üzere temel tüketim mallarını başka ülkelerden ithal eden Türkiye'nin bir an önce özellikle ithalata konu olan maddeleri ülke içinde yeterli seviyede üretmesi ve kendi kendine yetmesi hedeflenmiştir. Bunun için sağlam bir ekonomi oluşturmak ve izlenecek iktisadî yolun belirlenmesi son derece önemliydi.

Cumhuriyetin ilanından sonra 1923-1930 yılları arasında Türk basınında çıkan haberler özellikle İstanbul'da ekme probleminin geçmiş yıllardaki gibi devam ettiğini göstermektedir. Bu haberlerde

² Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru ve Mütareke döneminde basında ekmele ilgili çıkan haberler kalitenin çok bozulduğu şeklindedir. Bkz., "Vesika Ekmekleri Niçin Fena Çıkar?", *Vakit*, 3 Eylül 1918; "Vesika Ekmekleri Düzelecek Mi?", *Yeniğün*, 11 Mart 1919.

³ Mehmet Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Ankara 1998, s. 34-72. Ayrıca Bkz. Necati Çavdar, "Mütareke Döneminin İlk Aylarında İstanbul'da Ekme Meselesi", *Bellekten*, Sayı: 281, Nisan 2014.

ekmek kalitesinin bozukluğu, yine un stoğunun azlığı ve suistimale karşı alınması teklif edilen önlemler ön plana çıkmaktadır. Nitekim bazı haber başlıkları şöyledir; “Şehrimizde ekmek buhranı devam ediyor. Bazı yerlerde ekmekler simsiyah”⁴, “İki ay sonra İstanbul aç mı kalacaktır?”⁵, “Emanet, ekmek meselesini katiyen hal maksadıyla yolsuzlukları tekerrür eden fırıncıların sanattan men edilmeleri fikrindedir”⁶.

1929 yılındaki dünya ekonomik krizi, Türkiye’yi de etkilemişti. Türkiye’deki hükümetler yeni arayışlara girmek zorunda kalmışlar ve halkın geçim sıkıntısının üst düzeye çıktığı bu süreçte “tasarruf” ve “yerli malı” kavramları ön plana çıkarılarak daha az tüketim ve yerli malı teşvik edilmiştir⁷. Dünya ekonomik krizinin Türk ekonomisine çıkardığı ağır fatura öncelikle tarım ürünleri fiyatlarındaki ciddi düşüş olarak ortaya çıktı. Buğday başta olmak üzere hububat fiyatları 1928-29’dan 1932-33’e kadar % 60 kadar düştükten sonra 1930’ların sonlarına kadar aynı düzeyde kaldı⁸. Dönemin hükümeti, piyasadaki tıkanıklığı gidermek, buğday fiyatlarının düşmesini engellemek ve üretimi istikrara kavuşturmak için buğday piyasasına müdahale etme kararı aldı. 1932’de Buğday Koruma Kanunu çıkarıldı ve buğday alım satımı yapmak üzere Ziraat Bankası görevlendirildi. Ziraat Bankası’nın buğday piyasasına müdahaleleri nispeten çiftçi lehine sonuçlar doğurmuştur. Ziraat Bankası, 1935 yılında alımları azaltınca fiyat dalgalanmaları yine görülmeye başlanmıştır⁹. 1935 yılında Tarım Bakanı olan Muhlis Erkmén ise fiyatların yükselmesini stokçuluk yapılmasına bağlamakta ve bir dergiye verdiği beyanatta şu ifadeleri kullanmaktadır¹⁰:

⁴ **İkdam**, 12 Ağustos 1924.

⁵ **Vatan**, 8 Eylül 1924.

⁶ **Son Saat**, 11 Eylül 1928.

⁷ Şinasi Sönmez, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Hükümetlerinin Temel Gıda Maddelerinin Temini Konusunda Aldığı Tedbirler”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 47, Bahar 2011, s. 600.

⁸ Şevket Pamuk, **Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme**, İstanbul 2008, s. 173.

⁹ İbrahim İnci, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Tek Parti Hükümetlerinin İşe Politikaları”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 50, Erzurum 2013, s. 273.

¹⁰ “Ekmek Meselesi”, **Uyanış**, c. 78/14, no: 2047/362, 14 İkinciteşrin 1935, s. 388.

“Ekmek fiyatlarının yükselmesini sebepsiz ve yersiz buluyorum. Memleketteki buğday ürünü tahminlerimize göre, ihtiyacı karşılayacak derecededir. Piyasaya az buğday gelmesi buğday azlığından değil fiyatın daha yükseleceği ümidiyle elde tutulmasından ve saklanmasıdır. Ziraat Bankası depolarında tohumluk ayrıldıktan ve dağıtıldıktan sonra mühim miktarda buğday vardır. Bunlar ihtiyacı karşılamak üzere piyasaya arz olunacaktır. Şunu da ilâve edeyim ki: ihtikâr ile uğraşmak için ihtiyaç hasıl olursa hariçten buğday dahi sokulacaktır. Herhalde ekmeğin¹¹ daha fazla yükselmesine meydan verilmeyecektir”.

Ziraat Bankası, buğday ile ilgili görevlerini 1938’de kurulan Toprak Mahsulleri Ofisi’ne devretti. Toprak Mahsulleri Ofisi, İkinci Dünya Savaşı Hükümetleri’nin iâşe politikalarının en önemli uygulayıcısı oldu¹². Toprak Mahsulleri Ofisi’nin görevi buğday açısından ele alındığında ülkenin en önemli ihtiyacı ve ürünü olan buğdayla ilgili fiyat dalgalanmalarını engellemektir¹³.

1. İkinci Dünya Savaşı’nın Başlaması ve Ekmekle İlgili Alınan Önlemler

1 Eylül 1939’da Almanya’nın Polonya’ya saldırısı sonrasında İkinci Dünya Savaşı’nın çıkması Türkiye için de yeni bir dönem anlamına gelmekteydi. Başvekil Refik Saydam, TBMM’de yaptığı konuşmada zirâî durumla ilgili iyimser bir tablo çizmiş, gıda maddelerinde bir sıkıntı olmadığını, ekmek ve unla ilgili bir problem çıkmayacağı gibi, Türkiye’nin buğday ihraç eden bir ülke konumuna geldiğini ifade etmişti. Bununla birlikte hükümet, savaş yıllarında iktisadî politikaları belirlemede en önemli dayanak olan Millî Korunma Kanunu’nu 18 Ocak 1940’ta çıkardı. Refik Saydam Hüküme-

¹¹ 1930’lu yıllarda ekmekle ilgili basında yer alan haberlerde kötü ekmek çıkarılmasından bahsedilmektedir. Örneğin, “Bozuk Ekmekler”, **Akşam**, 27 Temmuz 1935 künyeli bir haberde İstanbul’da son bir ay içinde cezaya çarptırılan ve 15 gün kapatılan fırınların sayısının 80’i geçtiği ve belediye’nin kötü ekmek çıkaran fırınları ilân edeceği ifade edilmekteydi. Yine, 1936 yılındaki bir haberde kötü ekmek çıkaran fırıncıların cezalandırılacağı belirtilmekteydi. Bkz., “Hamur Ekmekler”, **Cumhuriyet**, 24 Temmuz 1936. Sık sık rastlanan bir başka sorun ise eksik gramajlı ekmek çıkarılmasıdır. Bu nedenle fırınlara çeşitli cezalar verilmekteydi. 1939 tarihli bir haberde 106 fırının ceza aldığı vurgulanmaktaydı. Bkz. “Ekmek Meselesi”, **Tan**, 19 Temmuz 1939.

¹² İnci, **a.g.m.**, s. 274.

¹³ İlhan Tekeli-Selim İlkin, **İkinci Dünya Savaşı Türkiye’si**, Cilt: 2, İstanbul 2014, s. 250.

ti, bu kanuna dayanarak çıkardığı kararnemelerle piyasayı denetim altına almaya gayret etmiştir¹⁴. Kanunun 4. maddesine uygun olarak hükümet içinden Millî Savunma, Maliye, İktisat, Ziraat, Ulaştırma ve Ticaret Vekillerinden Koordinasyon Heyeti oluşturuldu. Millî Korunma Kanunu'yla stokçuluğu engellemek, halkın ihtiyaçlarını karşılamak için ürünlere değer fiyatında el koymak ve ihtiyacı olan aracı kurumlara kârsız olarak vermek amaçlanmıştır¹⁵. Başvekil başkanlığında toplanan Koordinasyon Heyeti, ekonomiyi denetim altına almaya çalışmış ve iâşe işleri, fiyat kontrolü ve ihtikârla mücadele amacıyla 28 Ekim 1940'ta İâşe Müsteşarlığı'nın kurulmasına karar vermiştir. Buna bağlı olarak Fiyat Murakabe Komisyonları kurulmuş ve piyasada fiyatları belirlenmiş olan malların fiyatlarının denetimine ve karaborsa fiyatlarıyla mücadeleye çalışılmıştır¹⁶. Bununla beraber karaborsanın önlenememesi, kontrol memurlarının yetersizliği ve teşkilatsızlık gibi etkenler çeşitli sıkıntıların yaşanmasına yol açmış ve bu sorunların çözümü için Millî Korunma Mahkemeleri faaliyete geçmiştir¹⁷. Bu mahkemelerin 4'ü İzmir, İstanbul, Ankara ve Zonguldak'ta, 4 tanesi de diğer illerde kurulmuştur¹⁸.

Toprak Mahsulleri Ofisi, iyi bir ürün yılı olmasına rağmen 1940 yılında hem üreticilerin hem de tüccarın olumsuz beklentilerle stoklamaya girişmeleri neticesinde ürünün yeterli bir bölümünü satın alamamıştı. 1940 yılı sonlarına doğru, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin hububat stokları erimeye başladı ve iâşe sorunu ciddi bir noktaya geldi¹⁹. Buğday sıkıntısının her yerde hissedilmesiyle birlikte hükümetin aldığı önlemlerden birisi ekmeğin üretim kalitesini kontrol altına almak olmuştur. Dahiliye Vekâleti'nden Valilere gönderilen bir genelgeyle belediyeler aracılığıyla ekmeğin randıman²⁰ miktarının

¹⁴ Pamuk, **a.g.e.**, s. 190-191.

¹⁵ Sabit Dokuyan-Fatih Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Ekonominin ve İktidarın Temel Dayanağı: Millî Korunma Kanunu", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 31, İstanbul 2014, s. 120-121.

¹⁶ Murat Metinsoy, **İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye**, İstanbul 2007, s. 85.

¹⁷ Dokuyan-Özçelik, **a.g.m.**, s. 121.

¹⁸ Günver Güneş, "Türkiye'de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Toplumsal Yaşama Etkileri", **Türkler**, Cilt: 17, Ankara 2002, s. 617.

¹⁹ Pamuk, **a.g.e.**, s. 191-192.

²⁰ Ekmekte randıman, buğdayın un haline getirilişinde kepeğinin ayrıştırma miktarıdır. Randıman yüzdesi düştükçe buğdayın una dönüşümünde ayrışan maddeler oranı çoğalmakta, randıman yüzdesi yükseldikçe ayrıştırılan madde miktarı azalmaktadır. Bkz. Sönmez, **a.g.m.**, s. 612.

bütün fırınlarda aynı olması istenmiştir²¹. 26 Ekim 1940 tarihli ve Dahiliye Vekâleti'nden Başvekâlet Müsteşarlığı'na gönderilen bir yazıda, İstanbul'dan 80 randımanlı tek tip undan mamul ekmekle, 86 randımanlı asker unundan imal edilmiş ekmeğin, kaliteyi bizzat görmek isteyen Başvekil Refik Saydam'a sunulduğu belirtiliyordu²².

Hükümet, piyasadaki buğday azlığına yönelik Milli Korunma Kanunu'na dayanarak Aralık 1940'ta hububata el koyma kararı alarak yeni bir uygulama başlattı. Başvekâletten yapılan bir tebliğde tüccar elinde bulunan buğday ve çavdara el koyulacağı açıklandı. Buna göre hükümet, Milli Korunma Kanunu'nun 14. maddesine dayanarak hububat ticaretiyle meşgul olmayan üreticiler dışındaki bütün gerçek ve tüzel kişilere ait buğday ve çavdar mahsulünü belirlediği fiyatlar üzerinden satın alacaktı²³.

Alınan önlemler yetersiz kalınca Koordinasyon Heyeti'nin vardığı karar ve Bakanlar Kurulu'nun onayıyla 12 Şubat 1941'de üreticinin elinde bulunan tohumluk ve yemeklik ihtiyacından fazlasına el konulmasına karar verildi. 14 Şubat 1941'de Resmî Gazete'de yayınlanan başka bir kararla Toprak Mahsulleri Ofisi'nin un stokları meydana getirmek için gereken önlemleri alacağı belirtiliyordu²⁴. Hükümet, büyük miktarda buğday ve un stoğu oluşturulacağını ve mevcudu takviye için gerekirse dışarıdan buğday, un getirileceğini açıklamıştı²⁵.

Şubat 1941'de kararlaştırılan tek tip ekmek uygulamasının kamuoyundaki tartışmaları esasen 1940 sonbaharında başlamıştı. Nitekim Hakkı Süha Gezgin gazetedeki yazısında tek tip ekmekle ilgili şu değerlendirmeleri yapmıştı²⁶;

“Türkiye’de bir tek ekmek tipinin kabul edileceği yazıldı. Tabii zamanlarda keseye, zevke, itiyatlara göre ekmek çıkarmak belki uygun düşer. Dileyen has, dileyen harci yer. Fakat memleket hudutlarının dövüşen milletlerle kuşatıldığı, bütün

²¹ A.e., s. 612.

²² **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon kodu: 030.10., Yer no: 45.290.56.

²³ “Başvekâletin Tebliği”, **Haber Akşam Postası**, 6 Birincikanun 1940.

²⁴ Sabit Dokuyan, “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Yaşanan Gıda Sıkıntısı ve Ekmek Karnesi Uygulaması”, **Turkish Studies**, Volume: 8/5, Spring 2013, s. 197.

²⁵ “Büyük Mikyasta Buğday ve Un Stoku Vücuda Getiriliyor”, **Son Posta**, 16 Şubat 1941.

²⁶ “Tek Ekmek Tipi”, **Vakit**, 29 İkinciteşrin 1940.

dünyayı ateş ve dumanın kapladığı, geleceğin karardığı günlerde iş değişir. Artık, francala, birinci ve ikinci nevi ekmeğin ayrılığın yer kalmaz...

Fakat dünyayı ateşe verenler, bizi de silaha sarılmaya mecbur ettiler. İstihsal kuvvetleri azaldı. Yalnız kendimizi düşünecek mevkide kaldık. Anbarlarımızda, döner silolarımızda yığılı buğdayları idare ve dikkatle kullanmak zorundayız. Harp ne kadar sürecektir? Bunu kestirmek mademki bugün mümkün değildir, o halde uzun bir zaman için ihtiyatlı tedbirli yaşamak bir akıl ve mantık emridir..."

Neticede, 18 Şubat 1941 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla Ankara, İstanbul ve İzmir şehirleri Belediye sınırları dahilinde tek tip ekmeğin çıkarılması kararlaştırıldı. Buna göre 100 kilo buğdaydan 84-86 kilo un alınacak ve bu una % 15'i geçmeyecek şekilde çavdar katılabilecekti²⁷. Francala ekmeği ise belediyelerce tespit edilen fırınlarda yapılacak ve yine belirlenecek yerlerde satışa sunulacaktı²⁸. Vali ve Belediye Reisi Lütfi Kırdar yaptığı açıklamada, tek tip ekmeğin biraz daha esmer olmakla birlikte daha kalorili olacağını belirtti²⁹. Bu açıklamalara rağmen tek tip ekmeğin kalitesi ve fiyatı kısa süre içinde kamuoyunda tartışılır hale gelmiştir. Mart ayı başında gazetelere yansıyan bazı haberlerde ekmeğe bir miktar mısır unu katılmasının düşünüldüğü ifade edilmekteydi³⁰. Aslında tarım üretimdeki hızlı düşüş ekmeğin çeşnisinin değişmesine, içindeki un miktarının sürekli azalmasına neden olmaktadır³¹. Tek tip ekmeğin uygulaması buğdaydan tasarrufu amaçlamıştı. Buğday yetersizliği üzerine 1941 Yazında ekmeğin çeşni için yeni önlemler alındı. 6 Haziran 1941 tarihli Bakanlar Kurulu kararına göre Toprak Mahsulleri Ofisi'nin buğday alım ve stok vaziyetine göre gerekli görülen zamanlarda daha önce % 15 olan buğdaya karıştırılan çavdar miktarı % 20'ye

²⁷ BCA, Fon kodu: 030.18.01.02., Yer no: 94.12.19.

²⁸ "Tek Tip Ekmeğin Ne Cins Undan Yapılacağı Tespit Edildi", **Son Posta**, 21 Şubat 1941; "Tek Ekmeğin Kararnamesi Bugün Neşrediliyor", **Vakit**, 21 Şubat 1941.

²⁹ "Yeni Tip Ekmeğin Çarşambadan Önce Çıkarılması Muhtemel", **Son Posta**, 23 Şubat 1941.

³⁰ "Yeni Tip Ekmeğe Mısır Unu Karıştırılması İhtimali Var", **Son Posta**, 6 Mart 1941.

³¹ Fatih Tuğluoğlu, "Tek Parti Döneminde Hükümet Memur Dayanışması", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 27-28, Mayıs-Kasım 2001, s. 357.

çıkarılabilecekti. Ayrıca, % 30 kadar arpa da karıştırılabilecekti³². Bu karar Başvekâletin tebliği olarak basında da yer buldu. Yapılan açıklamada, bu kararın halkın ve Millî Müdafaa'nın ekmeçlik ihtiyacını tam ve sağlam bir teminata bağlanması için alındığı belirtilerek, yeni tip ekmeğin gıda bakımından eski tip ekmeğin vasıflarını taşıdığıının yapılan tahlillerle anlaşıldığı ifade ediliyordu³³.

Bununla beraber ekmekteki bu yeni karışım halkın şikâyetlerini ve ekmeç kalitesiyle ilgili memnuniyetsizliğini arttırdı. Çünkü çavdar, ekmeğin hem iyi pişmemesine hem de siyah olmasına neden olmaktadır. Buğday, arpa ve çavdarın pişme dereceleri ayrı olduğundan birinin iyi pişmesi genellikle diğerlerinin yanması neticesini getirdiğinden hamur ekmeç oluşmasının önüne geçilememiştir. Bu nedenle Toprak Mahsulleri Ofisi'nin verdiği yeni bir kararla ekmeçlik unun halitası 22 Temmuz 1941 tarihinden itibaren % 40 arpa ve % 60 buğdaydan oluşturuldu. Arpa ve buğdayın pişme derecelerinin birbirine yakın olması dolayısıyla hem ekmeklerin daha pişkin olacağı hem de renginin biraz daha beyazlayacağı tahmin edilmekteydi³⁴.

Ekmekteki buğday oranı Toprak Mahsulleri Ofisi'nin temin ettiği buğday miktarına göre sürekli değişkenlik göstermiştir. Nitekim, Ağustos ayı başında Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen yaptığı açıklamada, bu seneki buğday rekoltesinin önceki senelere göre daha iyi olduğunu vurgulamış, iyi pişmeyen ve halkın memnun olmadığı ekmeç yerine % 100 halis buğday unundan yeni tip ekmeğin hazırlanmasının kararlaştırıldığını ifade etmiştir³⁵. Ekmeç çeşnisinin tekrar değiştirilmesi ve yeni tip ekmeğin 100 kilo buğdaydan 89-91 kilo un alınacak şekilde hazırlanmasıyla ilgili Bakanlar Kurulu Kararnamesi 5 Ağustos 1941'de çıkmıştır³⁶.

Bununla beraber, ilerleyen aylarda buğday azlığı dolayısıyla halk diğer maddelerin (mısır, çavdar, arpa) oranının arttığı undan hazırlanan ekmekleri yemek zorunda kalmış ve memnuniyetsizlik artmıştır.

³² BCA, Fon kodu: 030.18.01.02., Yer no: 95.49.1.

³³ **Ulus**, 6 Haziran 1941.

³⁴ "Ekmeç Beyazlaşıyor", **Tasvirî Efkâr**, 22 Temmuz 1941.

³⁵ "Ekmeç Yüzde Yüz Buğday", **Vatan**, 2 Ağustos 1941; "Yakında Ekmekler Tamamıyla Buğdaydan Yapılacak", **Vakit**, 3 Ağustos 1941.

³⁶ BCA, Fon kodu: 030.18.01.02., Yer no: 95.69.3.

2. Ekmek Karnesi Öncesi Küçük Bir Uygulama

İstanbul vilâyetinin francala ekmeğiyle ilgili bir tebliği 19 Haziran 1941 tarihli basında yer almıştır. Yapılan açıklamada, francala ekmeğinin sadece hastanelerdeki hastalara tahsis edileceği belirtiliyordu³⁷. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay bir gün sonra gazetele- re verdiği beyanatta, şu anki ekmeğin gıda bakımından francaladan daha besleyici olduğunu izah ederek, francala gibi hafif bir ekmeğin hastalara bırakılması gerektiği şeklinde görüşünü ifade etmekteydi³⁸. Sıhhat İşleri Müdürlüğü bir rapor hazırlayarak Vekâlete göndermiş ve iyi beslenebilmeleri için küçük çocukların da francala ekmeği yemesi gerektiğini izah etmişti. Raporda, bu ekmeğe ihtiyaç duyacak yaş grubu olarak 1-5 yaş arası belirtilmiş ve bu sayının İstanbul şehri için 40.000 olduğu açıklanmıştı. Zamanla özellikle sağlık sorunları açısından özel ekmekler üretilmesi ihtiyacı artmıştır. Nitekim, İstanbul'da tuzsuz ekmek imaline başlandığı ve her gün 100 kilo ekmek yapıldığı haberi basında yer bulmuştur³⁹.

Francala yapılması ve dağıtılması esnasında bazı suistimallerin gündeme gelmesiyle genel mahiyette karneye geçilmesinin ilk adımı küçük ölçekli bir uygulamayla başlamıştır. Bu konuyla ilgili bir haber gazetede şu şekilde yer almıştı⁴⁰;

“Francala satışını tanzim için Belediye bugünden itibaren Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarına ait karnelerle francala alınmasını takip edecektir. Her rapor sahibi, kaymakamlıklara müracaat ederek bu karnelerden alabilecektir. Raporlarda yazılı günlük francala ihtiyacı her ne olursa olsun kaymakamlar her karne sahibine yalnız 250 gram francala verebileceğini yazacaklardır. Bu suretle hiçbir kimse 250 gramdan fazla francala alamayacaktır.

Vilâyet ve Belediye Sıhhat Müdürleri de doktorlara bundan sonra francala raporu verilmemesini bildirerek mevcut raporların fazlalaşmamasını temine çalışacaklardır. İktisat Müdürü Saffet Sezen francala mevzuu etrafında şunları söylemiştir:

³⁷ **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1941.

³⁸ “Francala İhtiyacı”, **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1941.

³⁹ “Çocuklar İçin Francala İhtiyacı”, **Cumhuriyet**, 11 Temmuz 1941.

⁴⁰ “İstihkak Sahiplerine Birer Karne Verilecek”, **Cumhuriyet**, 14 Temmuz 1941.

Aldığımız yeni tedbirlerle francala meselesini halletmiş bulunuyoruz. 5 yaşından aşağı çocuklara francala verilmesini Ticaret Vekâleti'ne bildirdik. Talebimiz kabul edilirse çocuklara da francala tevzi edeceğiz. Çocuklara 150'şer gram francala verilecektir”.

Hazırlıkların tamamlanmasından sonra İstanbul Belediyesi, Ankara'da daha iyi yapıldığı anlaşılan francala dağıtımını usulünü uygulamaya karar verdi. Karne usulü adı verilen bu uygulamada hastaların daha fazla francala almalarının önüne geçilmesi hedeflenmiş ve 4 francala satış mıntıkası oluşturulmuştu⁴¹. Yine, hastaların raporları fırınlarda değil, kaza kaymakamlıklarında bulunacak ve hastalara birer numara verilecekti. Yapılan çalışmalar neticesinde İstanbul'da temin ettiği raporla francala ekmeği alacak hasta sayısı 8.197 olarak tespit edilmişti. Ayrıca, çocuklara verilecek francalalar için karne hazırlıklarının tamamlanmak üzere olduğu yetkililerce açıklanmıştı⁴².

Bu arada karneyle francala ekmeği dağıtımını esnasında bir süre sonra bazı sorunlar yaşanmıştır. Beyoğlu Belediye Şubesi, francala yolsuzluğu şikâyetlerinin artması üzerine mesele üzerine ciddiyetle eğilmiş ve bazı neticelere ulaşmıştı. Şöyle ki, bir polisin raporsuz olarak francala dağıtımına karıştığıının anlaşılmasıyla tahkikat başlatılmıştı. Beyoğlu'nda bir fırın tartısı noksan ve eksik francala çıkardığından, francala çıkarma izni iptal edildi. Bazı fırıncılar da istihkaklarını almayan raporlu hastaların francala ekmeklerini başkalarına satmaktaydılar. Neticede, devreye kaymakamlık girmek zorunda kalmıştır. Alınan karara göre, francala karneleri dağıtılırken 24 saat kaymakamlıkta bekleyecekti. Yeni karnelerin unları fırınlara dağıtılincaya kadar bu şahıslar başkalarının francalalarını alamayacaklardı⁴³.

Böylece, 1941 Yaz'ında yaşanan karneyle hastalara ve 5 yaşından küçük çocuklara francala verilmesi süreci ekmek karnesi uygulaması için küçük bir tecrübe olmuş, aslında muhtemel sıkıntılar ve suistimaller için de ipucu vermiştir.

⁴¹ **Haber Akşam Postası**, 20 Temmuz 1941.

⁴² **Tasviri Efkar**, 22 Temmuz 1941.

⁴³ “Francala Tevziati”, **Vatan**, 2 Ağustos 1941.

3. Un Sarfiyatını Azaltmak İçin Alınan Önlemler

Alınmaya çalışılan tüm önlemlere rağmen un ihtiyacının karşılanamaması üzerine hükümet yeni kararlar almak zorunda kalmıştır. Piyasada unların stoklanması, yaşanan ekmek buhranı ve fiyatların yükselmesi basında çok sayıda habere konu olmuştur. İstanbul'da 1939'da 9 kuruş olan ekmek, 1941'de 13 kuruşa yükselmişti⁴⁴. Ekmek konusundaki darlığın ve ekmek fiyatlarının artmasının birinci nedeni askerî seferberlik dolayısıyla üretim sürecinden çekilmeyle beraber hububat ve özellikle buğday üretimindeki düşüştü. Yine, nakliyat araçlarının öncelikle orduya tahsis edilmesi sonucunda kentlerin buğday ihtiyacını karşılamak zorlaşmıştı. Ayrıca, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin anbarlarının yetersiz olması ve devletin yeterli miktarda tarım ürünü toplayamaması önemli bir etkendi. Bu arada, ekmek konusunda psikolojik faktörler önemliydi. Halk, ekmeğin karneye bağlanacağı endişesiyle ekmek stoklamak ve kurutmak istemiş böylece, ekmek fiyatları artarken piyasada ekmek darlığı oluşmuştu⁴⁵. 16 Kasım 1941 tarihli bir habere göre Belediye yetkilileri, bir yandan ekmek darlığını halletmek, bir yandan zaten bu darlığın sebebi olan un kaçakçılığını önlenmek için toplantılar yapmaya başlamışlardı⁴⁶. Bu toplantılar neticesinde bulunan çözüm ise pastacı, börekçi ve simitçilere un verilmemesiydi. Böylece un kaçakçılığının önüne geçileceği umulmaktaydı. İstanbul Belediyesi yetkilileri bu hususla ilgili olarak Koordinasyon Heyeti'ne müracaat ederek bu şekilde bir karar çıkarılmasını talep ettiler⁴⁷. Zaten bu günlerde un buhranı ile ilgili hazırlık yapılmaktaydı. Koordinasyon Heyeti Başkanlığı da 14 Kasım 1941 tarih ve 1/1902 sayılı tezkereyle Bakanlar Kurulu'na yazarak, buğday unundan ekmek, francala, makarna, şehriye, peksimet, bisküvi ve simitten başka maddelerin yapılmasının, satılmasının ve tüketiminin yasaklanmasını istemişti. Neticede, 24 Kasım 1941 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla bu istek kabul edildi. Yasak kararının istisnası lokanta, mutfak ve evlerde yapılacak hamur işleriydi. Yapılması ve satılması yasaklanan maddeler ise pas-

⁴⁴ Yine, İstanbul'daki ekmek fiyatları savaşın ilerleyen yıllarında iyice uçuşa geçmiş ve 1942'de 25, 1943'te 39 kuruşa yükselmiştir. Bkz. **İstatistik Göstergeler 1923-2013**, Ankara 2014, s. 498.

⁴⁵ Metinsoy, **a.g.e.**, s. 104.

⁴⁶ "Belediye Şiddetli Tedbir Alınmasına Karar Verdi", **Vatan**, 16 İkinciteşrin 1941.

⁴⁷ "Un Kaçakçılığını Önleyecek Tedbir", **Tan**, 20 Sonteşrin 1941.

ta, kek, sandviç ekmeği, poğaç, yufka, çörek, börek, tatlı ve emsali maddeler olarak izah edilmiştir⁴⁸. Buğday unu sarfiyatını azaltmak için hazırlanan kararname gereğince undan yapılması yasaklanan maddeleri imal edenlerin 27 Kasım'dan itibaren 3 gün içinde en yakın mülkî amirliğe müracaat ederek ellerinde bulunan un miktarını birer beyanname ile bildirmeleri gerekiyordu. Mülkî amirler de topladıkları beyannameleri en yakın Toprak Mahsulleri Ofisi'ne teslim edeceklerdi. Millî Korunma Kanunu'nun 14. maddesine göre hükümet ihtiyaç fazlası unlara el koymuştu ve bu suretle satın alınacak unların bedellerini Toprak Mahsulleri Ofisi ödeyecekti⁴⁹. Kararnamenin tebliğinden sonra Toprak Mahsulleri Ofisi, 28 Kasım'dan itibaren börekçi, pastacı ve tatlıcılara verilen unu kesmiştir⁵⁰.

Hükümetin un sarfiyatını kısıtlamaya dönük aldığı karardan pastacı ve tatlıcılar pek memnun kalmamışlardır. Söz konusu meslek sahiplerinin Ankara'ya yoğun müracaatının gerçekleşmesi üzerine Ticaret Vekilliği açıklama yaparak bu kararın değişmeyeceğini hatta bundan sonra lokantalara da un verilmeyeceğini ve lokanta, aşevi gibi yerlerde hamur işleri ve tatlı yapımının yasaklandığını belirtmiştir. Ancak buralara sadece balık kızartmak ve çorba yapmak için bir miktar un verilecekti. Diğer taraftan pasta ve tatlıların yasaklanmasıyla, tahin helvası, acı badem kurabiyesi ve bisküvi fiyatları aşırı yükselmeye başlamıştır. Yetkililer, bu durumun bir vurgun olduğu düşünülürse hemen hukukî sürecin başlayacağını belirtmişlerdi⁵¹. Lokantalara un verilmemesi kararının altındaki neden, lokantalara verilen unun el altından pastacılar satılacağı veya büyük lokantalarda pasta yapımına başlanacağı kuşkusuydu⁵². Yine lokantalarda müşterilere verilen ekmekle ilgili israfı önleme kapsamında bir karar alındı. Lokantalarda müşterilere verilen ekmeklerin herkesin yiyebileceği kadar ve dilim olarak verilmesi talimatı iletildi. Lokantalar bunun için belli bir ücret alacaktı⁵³. Pasta yapımı için de yeni bir

⁴⁸ Sönmez, **a.g.m.**, s. 617.

⁴⁹ "Bugünden İtibaren Hükümet İhtiyaçtan Fazla Una El Koyuyor", **Vatan**, 27 İkinciteşrin 1941; "Buğday Unundan Yapılan Maddeler", **Tan**, Sontesrin 1941; "Pasta, Çörek, Börek ve Kek İmalî Yasaktır", **Akşam**, 27 Teşrinisani 1941.

⁵⁰ "Unlu Maddelere Ait Karar Vilâyete Bildirildi", **Tan**, 28 Sontesrin 1941; "Pasta ve Börek İmalî Yasak", **Akşam**, 28 Teşrinisani 1941.

⁵¹ "Lokantalara Da Un Verilmemesi Kararlaştırıldı", **Tan**, 2 İlkkanun 1941.

⁵² "Lokantalar Da Pasta Yapamayacak", **Akşam**, 2 Kanunuevvel 1941.

⁵³ **Son Posta**, 11 Birincikanun 1941.

düzenleme getirildi ve ekmek unu dışındaki maddelerle yapılacak pastaya izin verildi. Yalnız, ekmek unu kullanılması halinde şiddetli cezaların söz konusu olacağı özellikle belirtilmişti. Pastalarda kullanılacak malzemeler ise pirinç unu, patates, fındık, ceviz ve badem gibi ürünlerdi⁵⁴.

Refik Saydam Hükümeti, ekmek fiyatlarının artmaması için yeni kararlar almıştır. Bunun için buğday ve çavdar unlarından alınan Buğdayı Koruma Vergisi'nin kaldırılması için TBMM'ye bir kanun teklifi verildi. Böylece, kaldırılan vergi nispetinde ekmeğin ucuzlaştırılması düşünülmektedir⁵⁵.

4. Ekmek Karnesi'nin Gündeme Gelmesi ve Hazırlıklar

17 Kasım 1941 tarihinden itibaren evlere polisler tarafından beyanname dağıtılacağına açıklanması yakında karne döneminin başlamasıyla ilgili kuvvetli bir işaret olmuştur. Bir haftada doldurulması planlanan beyannamelerde evde bulunanların yaşı, cinsiyeti ve mesleği haneleri yer alacaktı⁵⁶. Aralık ayı ortasında ekmek için karne uygulamasına geçilmesiyle ilgili haberler basında yer bulmaya başlamıştır. 17 Aralık tarihli bir haberde, halkın belli başlı gıda maddelerine olan ihtiyacını tanzim etmek ve israfın önüne geçmek için hazırlık yapıldığı ve ilk olarak ekmeğin ihtiyaca göre dağıtımını için karnelerin hazırlandığı yazılmaktaydı ve bunun için Millî Korunma Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklik yapılacaktı⁵⁷. Basındaki ilk bilgilere göre İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde karne usulünün başlaması söz konusuydu. Hazırlıklar bitince evlere içinde oturanların mesleklerine göre karneler dağıtılacaktı⁵⁸. Ekmek dağıtımını bir süre önce evlere dağıtılan fişlere göre yapılacak ve her eve nüfus adedine göre karne verilecekti. Ayrıca, işçilere daha fazla ekmek verilmesi düşünülmektedir⁵⁹.

Yine, karne meselesinin gündeme geldiği günlerde basında hangi meslek grubuna ne kadar ekmek verilmesi gerektiği ve günlük kalori

⁵⁴ "Undan Gayrı Maddelerle Yapılacak Pastaya İzin Var", **Son Posta**, 12 Birincikanun 1941.

⁵⁵ "Ekmek Ucuzlayacak", **Tan**, 18 İlkkanun 1941.

⁵⁶ **Vakit**, 17 İkinciteşrin 1941.

⁵⁷ "Ekmek Tevziati Karne Usulüne Bağlanacak", **Cumhuriyet**, 17 Birincikanun 1941.

⁵⁸ "Karne Usulü İhdas Ediliyor", **Son Posta**, 17 Birincikanun 1941.

⁵⁹ "Hükümetin Mühim Bir Tedbiri", **Son Posta**, 18 Birincikanun 1941.

ihtiyacıyla ilgili haberler dikkati çekmeye başlamıştır. Bu çerçevede bir yazı kaleme alan Prof. Dr. Sadi Irmak, günlük olarak mektep talebelerinin 3.000, ev kadınlarının 2.500, ihtiyarlar ve işsizlerin 2.000, esnaf ve tüccarların 3.800, ziraat işçilerinin 4.000 ve sanayi işçilerinin 5.000 kaloriye gereksinim duyacaklarını belirtmekteydi. Yine yazısının devamında verilmesi gereken günlük ekmek miktarıyla ilgili bilgi vermiştir. Buna göre, orta ve fakir sınıfa verilecek ekmek hiç olmazsa onların gıda ihtiyacının dörtte üçünü karşılamalıydı. Ağır işlerde çalışan vatandaşlara ise hiç olmazsa 1,5 kilo ekmek verilmeliydi. Böylece, tamamlayıcı gıda maddeleriyle birlikte gerekli kalori ihtiyaçlarının 3.000-4.000 kadarını temin etmeleri mümkün olurdu. Geliri ortanın üstünde olan sınıfa daha az ekmek verilmesi söz konusu olabilirdi. Çünkü, bu kesimler daha pahalı olan gıdalarla ihtiyaçlarını zaten karşılayabilirdi⁶⁰.

TBMM'de 19 Aralık'ta gerçekleşen müzakere ve Millî Korunma Kanunu'nda yapılan tadilâtle ekmek karnesi döneminin başlaması kararlaştırıldı. Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen yaptığı konuşmada, Koordinasyon Heyeti kararlarının daha seri tatbik edilmesi gerektiğini belirterek, hükümetin ön gördüğü birçok zorluk ve mahzurlarına rağmen hem stokları muhafaza etmek hem de dağıtımını belli bir düzende yapmak için ekmek işinde karne uygulamasına karar verildiğini ifade etmişti. Ticaret Vekilinin konuşmasında dikkati çeken bir ayrıntı, karne çalışmalarının 2,5 aydan beri devam ettiği açıklamasıydı⁶¹. Yani, bu durumda hükümetin karne uygulamasını 1941 yılı Eylül ayı sonundan itibaren gündemine aldığını söylemek mümkündür.

Kasım ayı ortalarında evlere dağıtılan fişler, yaş miktarına göre ayrılarak, bölgelere göre listeler hazırlanmıştır. Bütün büyük şehirler için tek tip kuponlu karne hazırlatıldığı basında yer almıştı. Diğer taraftan alınan bir kararla ekmeğin bayatlatılarak satılması ve undan ekmek ve makarna dışında hiçbir madde yapılmaması kararlaştırıldı⁶². Ekmek karnesiyle, dağıtım işi düzene sokulacak, fırıncıların un

⁶⁰ Sadi Irmak, "Kimlerin Günde Ne Miktar Ekmek Yemeleri Lâzımdır ?", **Son Posta**, 18 Birincikanun 1941.

⁶¹ "İhtikârî Tenkil Edecek Tedbirler", **Cumhuriyet**, 20 Birincikanun 1941; "Ekmeğin Karne Usulile Tevziine Karar Verildi", **Akşam**, 20 Kanunuevvel 1941., **Bkz. EK 1.**

⁶² "Ekmek Karneleri Yakında Dağıtılacak", **Tan**, 21 İlkkanun 1941.

kaçırması önlenecekti⁶³. Aralık ayı sonunda basına yansıyan haberlerde karnenin nasıl olacağı şeklinde ilk bilgiler –veya tahminler- verilmekteydi. Karnelerin ilk anda birer aylık olması düşünülüyordu. Bunlar her günü birer yaprak halinde zımbalı karnelerdi. Ekmek almaya giden kimse karnesinden bir yaprağını koparıp verecek ve ekmeğini alacaktı. Ekmek, sabah ve akşam olmak üzere günde 2 defa dağıtılacaktı. Bütün fırınlar hükümetin sıkı denetimi altında bulunacak ve fırın bulunmayan yerlerde dağıtma yerleri açılacaktı⁶⁴.

Ocak 1942 başlarında karne meselesinin kamuoyunda sık sık gündeme gelmesiyle fırınların önünde aşırı bir izdiham oluşmuştur. Bir haftalık ekmek alıp saklayanlar vardı. Bu panik görüntüsünü yatıştırmak için Belediye Başkanı Yardımcısı Lütfi Aksoy, karne usulünün 1-2 ay sonra başlayacağı şeklinde açıklama yapmak zorunda kalmıştır⁶⁵.

Bu arada hazırlıkların tamamlanmasıyla Ankara'dan gönderilen karneler 5 Ocak'ta İstanbul'a ulaşmıştır. İhtiyaçlar nispetinde kazalara da gönderilen karneler, daha önce verilen beyannameler esas alınarak doldurulacak ve muhtemelen bir hafta sonra halka dağıtılacaktı⁶⁶. Karnelerin doldurulması için bütün vilâyet ve belediye teşkilâtı memurlarıyla, öğretmenler ve öğrenciler görevlendirilmişlerdi⁶⁷. 7 Ocak tarihli bir habere göre, ekmeğin karne ile verilmesi işini inceleyen komisyon, halen karne usulünün olduğu ülkeleri inceleyerek ve Türkiye'nin sosyal durumunu göz önüne alarak tüm hazırlıklarını bitirmişti. Oluşturulan 3 kategoriye göre ekmek istihkakları şöyleydi:

a- 7 yaşına kadar olan çocuklara 187,5 gram, **b-** 7 yaşından yukarı çocuklarla, memur, bakkal, kahveci, terzi ve emsali halka günde 375 gram, **c-** Demirci, vatman, hamal, ateşçi vesaire ile birlikte ağır sanayide çalışan ameleye günde 750 gram ekmek dağıtılacaktı. Vilâyetlerde devam eden hazırlıklar tamamlandığı takdirde 10 gün içinde karne usulünün başlaması öngörülmüş ve hazırlanan kararname Bakanlar Kurulu'nun onayına sunulmuştur⁶⁸. Karnelerin bir an önce doldurulması için İstanbul'da eğitim kadrosundan büyük ölçüde ya-

⁶³ “Karne Usulü Ekmek İsrafını Önleyecek”, **Tan**, 23 İlkkanun 1941.

⁶⁴ “Ekmek Dağıtma Yerleri Açılacak”, **Akşam**, 26 Kanunuevvel 1941.

⁶⁵ **Akşam**, 2 Kanunusani 1942.

⁶⁶ “Karneler Geldi”, **Akşam**, 6 Kanunusani 1942.

⁶⁷ **Son Posta**, 7 İkincikanun 1942.

⁶⁸ “Ekmek 10 Güne Kadar Karne İle Satılacak”, **Akşam**, 7 Kanunusani 1942.

rarlanılmış, 4.000 öğretmen ve lise son sınıf öğrencileri yoğun bir mesai göstermiştir⁶⁹.

Karnenin nasıl olacağına dair, daha kesin bilgilere zaman içinde yine basın aracılığıyla ulaşılmıştır. Şöyle ki, adı-soyadı bulunan karneler halka dağıtılacak ve birer aylık olacaktı. Her karnede 30 kare olacak ve bu kareler aylara göre değişecekti. Karne dağıtımı ev veya haneye göre değil, şahıs esas alınarak yapılacak, bir ailede ne kadar insan varsa o kadar karne dağıtılacaktı. Ekmek alındıktan sonra bu karelerden bir tanesi fırıncılara verilecek ve fırıncılar bu karelerle denetlenecekti⁷⁰. 11 Ocak 1942'den itibaren İstanbul'da karneler evlere dağıtılmaya başlanmıştır. Karnelerin dağıtımından belediyeler sorumluydu. Bu işlemin birkaç gün süreceği tahmin edilirken, vilâyet yayınladığı tebliğde, karne almayanların veya karnelerinde yanlışlık olanların bağlı oldukları Nahiye Müdürlüklerine başvurmaları gerektiği uyarısı yapmıştır. Ayrıca, evinde ihtiyaçtan fazla ekmek bulduranların Sıkıyönetim Mahkemesi'ne verileceği açıklanmıştır. Her fırın en az 3 dağıtım yeri açacaktı ve semt bakkallarına da ekmek verilirken, karneleri taklit etmek vatana ihanet derecesinde suç sayılacaktı. Gerçek nüfusundan fazla nüfus bildirip fazla karne alanların Sıkıyönetim Mahkemesi'ne verilerek ağır cezalara çarptırılacağı ifade edilmiştir⁷¹.

5. Ekmek Karnesi Dönemi'nin Başlaması

Hükümetin almaya çalıştığı tüm önlemlere rağmen hububat fiyatlarının yavaş yavaş yükselmesi ve büyük şehirlerde un bulamaz duruma gelinmesiyle karne⁷² dönemi kaçınılmaz olmuştur⁷³.

⁶⁹ "Ekmek Karneleri Dolduruluyor", **Akşam**, 8 Kanunusani 1942.

⁷⁰ "Ekmek Karneleri Birer Aylık Olacak", **Akşam**, 9 Kanunusani 1942.

⁷¹ "Ekmek Karneleri Dün Dağıtıldı", **Tasviri Efkâr**, 12 Kanunusani 1942.; "Ekmek Karneleri Dağıtılmağa Başlandı", **Akşam**, 12 Kanunusani 1942.

⁷² İkinci Dünya Savaşı koşulları birçok ülkeyi savaş ekonomisine geçirmiş, temel maddelerin belli bir düzen içinde kullanılması kaçınılmaz olmuştur. Savaşın etkilediği ülkeler ekmek karnesi usulüne geçmek zorunda kalmışlardır. Hatta, Almanya'da bu konu savaştan önce 1937'de gündeme gelmişti. Bkz., "Almanya'da Ekmek Vesika İle Verilecek", **Haber Akşam Postası**, 6 Eylül 1937. Birçok ülkede savaş başlayınca ekmek karnesi uygulamasına geçildi. Bütün ülkeleri değerlendirmek kuşkusuz ayrı bir inceleme konusudur. Türk basınına yansıyan birkaç örnek vermek kanaatimce yeterli olacaktır. Bkz. "Yunanistan'da Vesika Usulü", **Yeni Sabah**, 16 Haziran 1940; "Yugoslavya'da Ekmek Vesikaya Tabi Tutuluyor", **Vatan**, 10 Birincikanun 1940; "Macaristan'da Ekmek Vesikaya Bindi", **Vakit**, 22 Eylül 1941; "İtalya'da Ekmek Vesikaya Tabi Tutuldu", **Akşam**, 28 Eylül 1941; "Romanya'da Ekmeği Karne İle Veriyor", **Tasviri Efkâr**, 19 İkincikanun 1942.

⁷³ Sefer Şener, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Tarım Politikası Arayışları", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 7, 2004, s. 80.

Hükümet, büyük şehirlerde ekmeğin tüketimini sınırlandırarak ekmeğin darlığını gidermek ve her vatandaşın eşit miktarda ve kalitede ekmeğe ulaşmasını garantilemek için ekmeğin karneyle⁷⁴ dağıtımına karar vermiş ve geniş kitlelerin en temel besin maddesi olan ekmeğin karneye bağlamıştır⁷⁵. Yine, karne sistemine geçilmesiyle ekmeğin karaborsasını engellemek ve bazı kişilerin ihtiyacından fazlasını alarak ekmeğin zararını önlemek de amaçlanmıştı⁷⁶. Hükümet, 13 Ocak 1942'de kabul ettiği kararnameyle (*Ekmek ve ekmeçlik hububat istihlâkinin tahdidine dair*) ekmeğin kartla dağıtımını işleriyle ilgili masrafları karşılamak üzere Ticaret Vekâleti emrine 200.000 lira tahsis etti. 247 sayılı kararda ifade edildiği gibi ekmeğin karne uygulamasına Millî Korunma Kanunu'nun 21. maddesine dayanılarak geçilmişti⁷⁷. 14 Ocak 1942 tarihinden itibaren İstanbul'da ekmeğin karneyle verilmeye başlandı. Fiyat Murakabe Komisyonu, yeni bir narh belirleyerek yaptığı açıklamada 750 gramlık ekmeğin 12,5 kuruş olduğu ve karne mukabilinde verileceğini ifade etti. Vali ve Belediye Reisi Dr. Lütfi Kırdar gazetelere verdiği beyanatta alınan önlemler hakkında bilgi vermişti. İstanbul'da ekmeğin karne uygulamasının başlamasıyla ilgili yapılan ilk ayrıntılı açıklamada şu hususlar ön plana çıkmaktaydı⁷⁸:

- Ekmekler 14 Ocak'tan itibaren 750 gram olarak çıkacak ve 12,5 kuruş olacaktır. Ağır işlerde çalışan ve ağır işçi olarak tarif edilen kişiler 750 gram ekmeğin alacaktır. Bunların dışındaki diğer vatandaşların hakkı bu ekmeğin yarısı olan 375 gramdır. 7 yaşından küçük çocuklar ise tam ekmeğin çeyreği olan 187,5 gram ekmeğin hakkına sahiptir⁷⁹.

⁷⁴ 1942 ve 1943 yıllarında birçok temel tüketim maddesi karneye bağlanmıştı. Makale konusu ekmeğin karne uygulaması için diğer maddelerin karne süreci ele alınmamıştır. Bkz., "Kahve Satış Karne İle Yapılacak", **Tasvirî Efkar**, 4 Mayıs 1942; "Karne İle Kömür Ve Odun Satışları", **Son Telgraf**, 27 Eylül 1942; "Şeker Karne İle Verilecek", **Haber Akşam Postası**, 17 İlkteşrin 1942; "Çay'da Kahve Gibi Karne İle Verilecek", **Yeni Sabah**, 7 Birincikanun 1943.

⁷⁵ Metinsoy, a.g.e., s. 102-108.

⁷⁶ Eser Tutel, "Şu Uğursuz 1942 Yılı", **Popüler Tarih**, Sayı: 8, Ocak 2001, s. 71.

⁷⁷ **T.C. Resmî Gazete**, 19 Kanunusani 1942, Sayı: 5010, s. 2160-2161; Hüsnü Bengi, **Millî Korunma Kanun ve Kararları**, İstanbul 1943, s. 247-250.

⁷⁸ "Bugünden İtibaren Ekmek Karne İle Tevzi Edilecek", **Cumhuriyet**, 14 İkincikanun 1942.

⁷⁹ Ekmeklerin kimler için kaç gram olduğunu gösteren bilgilendirici bir tablo için Bkz. **Son Posta**, 14 İkincikanun 1942., **Bkz EK 2**.

- Her aile reisinin imzasıyla hazırlanan ve aile nüfusunu gösteren beyannamelere göre her şahsın adının olduğu birer karne hazırlanmıştır. Bu karnelerdeki fişler 24 saatlik ihtiyaca tekabül etmektedir ve gününde kullanılmayan fişler ertesi gün geçerli olmayacaktır.

- Ekmek karneleri işiyle meşgul olmak üzere her nahiyede bir büro kurulmuştur. Bu bürolar nahiyeleri dahilindeki nüfusu kaydetmişlerdir. Aile reisi veya vatandaş vermiş olduğu beyannameye değişiklik olması halinde büroyu bilgilendirecektir. Halen beyanname vermemiş olanlar veya verip de karne alamayanlar bağlı buldukları büroya müracaat etmelidirler. Karneler, karne usulü tatbik olunan bütün şehirlerde geçerlidir. Karne usulü tatbik olunmayan yerlerden elinde karne olmadan İstanbul'a gelen vatandaşlar, liman ve istasyonlarda kurulan seyahat bürolarına biletlerini göstererek 48 saatlik geçici karne alacaklardır. Bu 48 saat içinde kalacakları yerin bağlı olduğu nahiye müdürlüklerine müracaat ederek ikamet edecekleri müddete göre haftalık veya aylık karnelerini alacaklardır.

- Yatılı okul, yurt, hastane, hapishane ve emsali kuruluşlar mevcut listelerini tek karneye doldurup, müdürün imzalamasından sonra yetkili nahiye müdürüne tasdik ettirip, ekmeklerini istedikleri fırın veya satış şubesinden alabileceklerdir.

- Halkın sıkıntı yaşamaması için şehirde mevcut fırınlara ilaveten birçok yerde ekmek satış yerleri oluşturulmuştur.

Vali ve Belediye Reisi Dr. Lütfi Kırdar verdiği beyanatta vatandaşlara hitaben de özetle şu ifadeleri kullanmıştı⁸⁰:

“Hükümetimizin ekmeği karne usulüne bağlamak hususunda vermiş olduğu karar bütün memleketçe malumdur. Bu kararın derhal tatbikine geçilmesi zaruretini duyduğumuz için ekmeğimizi bugünden itibaren karnelerle tevzie başlıyoruz.

Bu usul, bir kısım vatandaşların herhangi bir ihtiyat seviyesiyle ve gündelik hislerle fazla ekmek mübayaa etmesi yüzünden diğer bir kısım vatandaşların ekmeksiz kalmasını önle-

⁸⁰ “Ekmek Bu Sabahtan İtibaren Karne İle Verilecek”, **İkdam**, 14 İkincikanun 1942.

yeceği gibi hükümetimizin daha yüksek düşüncelerle karar aldığı vechile istihlâkâtımızı muayyen bir hesaba göre tanzim edecektir. Millî hayatımızın uzun zaman içinde devam edecek ihtiyaçlarını disiplin altına alacaktır.

Bu itibarla yeni usulün tatbiki, medenî bir milletin olgun ve reşit vatandaşları olduğumuzu ispat edecek önemli bir hadise olacaktır”.

İstanbul'da 14 Ocak 1942'de karne dönemi başlayınca⁸¹ yapılacak işlemler konusunda tereddütte olan veya yeterince aydınlatılmayan bazı fırınlar ve vatandaşlar ilk gün karmaşası yaşamışlardı. Şöyle ki, fırıncılar sadece 14 Ocak tarihinin karşılığı olan 14 numaralı fişi almaları gerekirken 14 günlük fiş almışlardı. Bunun üzerine Valilikten yapılan açıklamada vatandaşların 1'den 13'e kadar olan numaralı fişleri fırınlardan almaları gerektiği belirtildi⁸². Ekmek karnesi ve ilk anda yaşanan sıkıntılarla ilgili Eser Tutel makalesinde şu ifadeler yer vermiştir⁸³:

“Ekmek karneleri bir aylıktı. Karnenin alt tarafında makasla kesilecek kuponlar sıralanmaktaydı: O ay 30 çekiyorsa, 30 kupon; 31 çekiyorsa, 31 kupon. Sabah oldu mu bu kuponlar makasla itina ile kesilecek, sonra fırına gidilerek ekmekler alınacaktı. Alınacaktı da, fırınların önündeki kalabalığa girip itiş kakış sıra beklemek her babayığidin becerebileceği şey değildi!.

Başlangıçta kişi başına tahsis edilen ekmek miktarı 375 gramdı. 7 yaşına kadar olan çocuklara bunun yarısı (187,5 gram), ağır işçiler için de bir misli ekmek verilecekti (750 gram). O zamanlar fırınlar genellikle somun denen yuvarlak ekmek çıkartmaktaydılar. Fırıncı elindeki bıçakla ekmeği ortasından keserek ikiye ayırırken, hak geçmesin diye nasıl da dikkat ederdi. Çünkü, bir lokma ekmeğin bile sırasında büyük önemi vardı; tam ortasından kesmediği için sık sık fırıncıya çıkışanlar olur, vur tut derken kavgalar bile çıkardı...”

⁸¹ “Ekmek Bugün Karne İle Verilecek”, **Tan**, 14 Sonkanun 1942., **Bkz EK 3**.

⁸² “Ekmek Tevziati”, **İkdam**, 15 İkincikanun 1942.

⁸³ Tutel, **a.g.m.**, s. 72.

Ekmek karnesi döneminin başlamasından birkaç gün sonra henüz uygulamanın olmadığı Kartal, Pendik ve kazalarında aynı şekilde karne uygulamasına geçildi ve yapılan açıklamada zaman içinde bütün kaza ve nahiyelerde karne döneminin başlayacağı belirtildi⁸⁴.

17 Ocak 1942'den itibaren Ankara şehrinde de ekme karnesi dönemi başladı. Ankara Valiliği yaptığı açıklamada, karnesi olan vatandaşların şehirdeki 24 fırın ve 170 satış noktasından ekme alabileceğini açıkladı⁸⁵. 22 Ocak'ta bir başka büyük şehir İzmir, ekme karnesiyle tanıştı. Ardından birçok şehirde karne uygulamasına geçildi⁸⁶.

İstanbul'da karnelerin dağıtılması sürecinde şikâyetler ve eleştiriler basında yer bulmuştu. Ekmeğini zamanında temin edemeyen, sıkıntı çeken vatandaşlar söz konusu olmuş ve bu durum haberlere yansımıştır. Bunun üzerine Vali ve Belediye Reisi Dr. Lütfi Kırdar basına röportaj vererek, önce basına sitem etmiş ve iyi yapılan hususlardan fazla bahsedilmeden aksaklıkların büyütüldüğünü belirtmişti. Dr. Kırdar'a göre, karne usulünü tatbik eden Avrupa ülkelerinden her 600 vatandaşa bir memur düşerken İstanbul'da dağıtım işiyle ilgilenmek üzere her 5.000 vatandaşa bir görevli bulunmaktaydı. Devamlı kadro kurulması ve çalışma yeri gösterilmesiyle sürat ve intizam mutlaka artacaktı⁸⁷.

Ekmek karnelerinin dağıtılmasıyla ilgili ilânlar da basında yer almıştır. Bu ilânlarda 1942 yılı Şubat ayına ait karnelerin evlere dağıtılacağı ve imza atabilecek birinin mutlaka bulunması isteniyordu⁸⁸.

Şubat ayında alınan bir kararla haftada bir gün –Pazartesi günleri- isteyen vatandaşlara ekme yerine un verileceği açıklandı. Buna göre, 750 gram ekmeğe karşılık 531 gram un 11 kuruş, 375 gram ekmeğe karşı 265 gram un 6 kuruş olacaktı⁸⁹. 23 Şubat Pazartesi gününden itibaren isteyenlere ekme yerine un verilmesine başlanacaktı. Yalnız, kağıt yetersizliğinden unlar paket halinde verile-

⁸⁴ “Karne Usulü”, **Akşam**, 18 Kanunusani 1942.

⁸⁵ “Bugünden İtibaren Şehrimizde Ekme Karne İle Verilecek”, **Ulus**, 17 Sonkanun 1942.

⁸⁶ **Akşam**, 23 Kanunusani 1942; E. Tutel, **a.g.m.**, s. 70.

⁸⁷ “Tenkidçileri Tenkid”, **Vatan**, 22 İkincikanun 1942.

⁸⁸ “Yeni Karneler”, **İkdam**, 24 İkincikanun 1942.

⁸⁹ “Karne İle Verilen Un Fiati”, **İkdam**, 18 Şubat 1942.

meyecek, tartı ile satılacaktı⁹⁰. Bununla birlikte, vilâyetin tebligatı bazı kaymakamlıklara zamanında yetişmediğinden bazı semtlerdeki fırınlar vatandaşa un vermek istememiş, tartışmalar yaşanmış, ancak akşam saatlerinde bütün fırınlar vatandaşlara un satmaya başlamışlardı⁹¹. Birkaç gün sonra ekmek miktarı düşürülünce ağır işçilerin alacağı un eskisi gibi 531 gram olarak kaldı. Diğer vatandaşların un miktarı ise 265 gram yerine 212 grama düşürüldü. Bunun için 6 kuruş yerine 5 kuruş ödeyeceklerdi.⁹²

Şubat ayının sonunda alınan bir kararla vatandaşlara verilen ekmek miktarı düşürülmüştür. 28 Şubat 1942'den itibaren geçerli olmak üzere ağır işçiler⁹³ dışında diğer vatandaşlara verilen ekmek miktarı % 20 azaltıldı. Yeni karara göre, 7 yaşından büyük vatandaşlar günde 300 gram, 7 ve daha aşağı yaştaki çocuklara 150 gram ekmek verilecek, ağır işçiler yine eskisi gibi 750 gram ekmek alacaklardı. Fiyat Murakabe Komisyonu'nun kararıyla ekmekler 600 gram olacak ve 10 kuruşa satılacaktı. Bu geçici bir durumdu ve alınan önlemin sebebi halen devam eden sert kış dolayısıyla hububat nakliyatının aksamış olmasıydı. Mevcut stokları korumak için bu geçici önleme ihtiyacı duyulmuştu⁹⁴.

⁹⁰ "Karne İle Un Tevziyatı", **İkdam**, 22 Şubat 1942.

⁹¹ **İkdam**, 24 Şubat 1942.

⁹² **İkdam**, 28 Şubat 1942.

⁹³ Hükümetin çıkardığı 247 sayılı kararda ağır işçi tanımı yapılmıştı. Buna göre ağır işçi, sanayide, maden ve taş ocaklarında bina, yol, köprü ve emsali inşaatta, nakil, tahmil ve tahliye, ormanlarda büyük enerji harcamayı gerektiren ağır bedeni hizmetler gören veya şiddetli hararet, ışık, gürültü ve nefes almayı zorlayacak buhar, gaz veya sağlığı tehlikeye düşürecek herhangi bir madde ile bozulmuş bir hava ortamında çalışmak zorunda kalan kimselerdi. Bkz., **T.C. Resmî Gazete**, 19 Kanunusani 1942, Sayı: 5010, s. 2160. Zaman içinde mesleklerden gelen talepler veya yetkililerin değerlendirmeleri neticesinde ağır işçi kapsamı genelde genişlemiştir. Bkz., "Telgrafçılara Fazla Ekmek Verilecek", **Vatan**, 8 Mart 1942; "Ziraat Amelesine Ekmek", **İkdam**, 11 Nisan 1942; "Mürettepler Ağır İşçi", **Vatan**, 30 Haziran 1942. Haziran ayında yapılan bir değerlendirmeye göre İstanbul'da ağır işçi ekmek karnesi kullananların sayısı 71.000 kişiydi. Bkz. **Vatan**, 13 Haziran 1942. Bu arada ilerleyen haftalarda ağır işçi karneleriyle ilgili karışıklık veya suistimaller de yaşanmıştır. Nitekim, Bazı memurların görevlerinin ağır işçi statüsüne girdiği düşünülerek kendilerine ağır işçi karnesi olan "A" karnelerinden verilmişti. Yapılan incelemelerde 2.000'den fazla memurun "A" karnesi değil, büyükler için olan "B" karnesi alması gerektiği kararına varılmıştı.. Bkz. **Son Posta**, 17 Birincikanun 1942.

⁹⁴ "Ekmek İstihkakı Azaltıldı", **Cumhuriyet**, 28 Şubat 1942; "Ticaret Vekâleti'nin Tebliği", **İkdam**, 28 Şubat 1942; "Ekmek İstihkakı", **Tasviri Efkâr**, 28 Şubat 1942., **Bkz EK 4**.

Bir süredir ekmeçlik una % 6 nispetinde nohut karıştırılırken nohut fiyatlarının yüksekliği ve gıda politikası dolayısıyla 7 Mart'tan itibaren ekmeç ununa nohut yerine mısır karıştırılması söz konusu oldu⁹⁵. Yine ekmeçler 10 Mart'tan itibaren bir gün bekletilip bayatlatılarak satılacaktı. Diğer taraftan ekmeçlik una mısır unu karıştırılmasına karar verildi. Bu karıştırma değirmenlerde yapılacak ve 10 çuval buğday ununa 2.5 çuval mısır unu karıştırılacaktı⁹⁶. Nisan ayında, ekmeçin bayatlatılarak satılması kararı meclis gündemine geldiğinde bayat ekmeçin gıda değerinden kaybettiği ve hazmı kolay olduğundan daha fazla tüketileceği şeklinde bazı milletvekillerince eleştiri getirilmiřtir⁹⁷.

Bu süreçte özel hastalığı olan ve kuşkusuz beslenmesi özen gerektiren hastalar vardı. Bundan dolayı şeker hastalığı olan hastalar için gluten ekmeçi çıkarıldı. Bu ekmeç 150 gram olacak ve doktor raporu olanlar karne mukabilinde alabileceklerdi. Yine basına yansıyan bilgilere göre, gereksiz yere ağır işçi kabul edilenlerden bir kısmı normal işçi sayılacak ve bu kişilere 500 gram ekmeç verilecekti. Askere gidenlerin karnelerini başkalarının kullanmaması için askerlik şubelerinin askere alınanların karnelerini toplaması ve bu isimleri kaymakamlıklara bildirmesi kararlařtırıldı⁹⁸. Hastalar için verilecek gluten ekmeçi miktarı ilerleyen haftalarda biraz daha düşürülmüş ve 125 gram olarak tespit edilmiřtir⁹⁹.

Ticaret Vekâleti İaşe Müsteşarlığı, Koordinasyon Heyeti'ne verilmek üzere hazırladığı bir kararı İstanbul Vilâyeti'ne de bildirmişti. Ekmeç karnesi başta olmak üzere gıda maddelerinin dağıtımını işini daha organize bir hale getirmek için bir "*Dağıtma Teşkilâtı*"¹⁰⁰ oluşturulması kararına varılmıştı. Buna göre, her mahallede veya 250 eve

⁹⁵ "Yeni Ekmeç Çeşnisi", **Vatan**, 7 Mart 1942.

⁹⁶ "Ekmeçler", **Akşam**, 10 Mart 1942, 10 Nisan tarihinde İstanbul'da yapılan toplantıda ekmeçlik una karıştırılan ve nispeti % 40'ı bulan mısırın % 20 oranında olması kararlaştırıldı. Bkz. **İkdam**, 11 Nisan 1942. Birkaç gün sonra ise mısır oranı daha da indirilmiş ve % 10 olmuştur. Bkz. "Ekmeçler", **Akşam**, 17 Nisan 1942.

⁹⁷ **İkdam**, 11 Nisan 1942.

⁹⁸ "Şeker Hastalığı İçin Gluten Ekmeçi Çıkarılacak", **İkdam**, 26 Mart 1942; "Gluten Ekmeç", **Akşam**, 26 Mart 1942.

⁹⁹ **BCA**, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 98.29.6.; **Vatan**, 18 Nisan 1942.

¹⁰⁰ Dağıtım meselesinin koordine edilmesi için daha önceden, 16 Mart 1942 tarihinde çıkarılan bir kararnameyle "*Dağıtma Ofisi*" kurulmuştu. Bkz. H. Bengi, **a.g.e.**, s. 291-293. Bir süre sonra 11 Ağustos 1942'de söz konusu ofis kaldırılmıştır. Bkz. **T.C. Resmî Gazete**, 14 Ağustos 1942, Sayı: 5184, s. 3506.

mahsus olmak üzere birer “*Halk Dağıtma Birliği*” oluşturulacaktı. Bu birlikler sokak veya mahallenin adını alacaktı. Eğer sokak veya mahalledeki nüfus yoğun ise birden fazla olacak “*Halk Dağıtma Birlikleri*” numaralandırılacaktı. Bir mahallede 250’den az ev olsa da yine “*Birlik*” kurulacak ve Birlikler bir başkan ve 4 üyeden oluşan idare heyetlerince yönetileceklerdi. Birliklere dahil olmayanlar gıda maddesi dağıtımlarından yararlanamayacaklardı¹⁰¹. Halk Dağıtma Birlikleri’nin talimatnamesi hazırlandıktan sonra vilâyetlere bildirilmiştir. Buna göre, bu birliklerin en önemli görevlerinden birisi hükümet tarafından kart usulüyle dağıtımı kararlaştırılan maddelerin kartlarını dağıtmaktı. Yani ekmek karnesi dağıtımı işiyle Halk Dağıtma Birlikleri ilgilenecekti¹⁰². Halk Dağıtma Birlikleri 5 Mayıs 1942 tarihli bir kararname ile kuruldu¹⁰³. Ardından, Mayıs ayında Halk Dağıtma Birlikleri İdare Heyetleri için seçimler yapılmaya başlandı. Bu birliklerin 1 Haziran’dan itibaren faaliyete geçmesi öngörülmekteydi¹⁰⁴.

Bu arada, Mayıs ayından itibaren karne sisteminde önemli bir değişikliğe gidildi ve karnelerin 2 aylık hazırlanması kararlaştırıldı¹⁰⁵.

Toprak Mahsulleri Ofisi’nin un stoğu sorunu yaşaması dolayısıyla ekmek istihkakında azaltılma söz konusu olmuştur. İstanbul Vali Yardımcısı Ahmet Kınık’ın bir tebliği 6 Mayıs 1942 tarihli gazetelelerde yer aldı ve bu tebligatta şu ifadelere yer verildi¹⁰⁶:

“Bu sabahtan itibaren herkes ekmek istihkakının ellerindeki karnelere göre yarısını alacaktır. Bu vaziyet geçicidir”

Ankara’dan İstanbul’a dönen Vali ve Belediye Reisi Dr. Lütfi Kırdar da basına verdiği beyanatta geçici bir süre için bir gün tam bir gün yarım ekmek istihkakı olacağını belirtmiş ve İstanbul’da 7 Mayıs tarihinde tam ekmek istihkakının verileceğini ifade etmiştir. Bu uygulama sadece İstanbul’la sınırlı değildi ve bütün yurttaki söz konusuydu¹⁰⁷. Nitekim, 8 Mayıs 1942’den itibaren Ankara’da bir

¹⁰¹“Dağıtma Teşkilâtı”, **İkdam**, 12 Nisan 1942.

¹⁰²BCA, Fon kodu: 030.18.01.02; Yer no: 98.36.13.; “Halk Dağıtma Birlikleri Talimatnamesi”, **İkdam**, 26 Nisan 1942.

¹⁰³Bengi, **a.g.e.**, s. 328-331.

¹⁰⁴“Halk Dağıtma Birlikleri Seçimi”, **İkdam**, 18 Mayıs 1942.

¹⁰⁵“Ekmek Karneleri İki Aylık Olacak”, **Vatan**, 20 Nisan 1942.

¹⁰⁶“Ekmek”, **Vatan**, 6 Mayıs 1942.

¹⁰⁷“Ekmek İstihkakı Bugün Tam Olarak Verilecek”, **Vatan**, 7 Mayıs 1942.

gün tam bir gün yarım ekmek istihkakı verilmeye başlanmıştır¹⁰⁸. Ekmekte yaşanan sıkıntı Silahlı Kuvvetlere de yansımış ve askerlere verilen ekmek istihkakının 11 Mayıs 1942 tarihinden itibaren 600 grama indirilmesi kararlaştırılmıştır¹⁰⁹.

Bununla birlikte hububat sorunu biraz aşıldığında 3 Haziran 1942'den itibaren ekmek istihkakı tekrar tam verilmeye başlandı. Ama, yeni düzenlemeye göre ağır işçilerin istihkakı 750 gramdan 600 grama indirilmişti. Büyükler 300, çocuklar ise 150 gram ekmek alacaklardı¹¹⁰. Ayrıca, Anadolu'dan İstanbul'a bol miktarda buğday gelmesiyle, İstanbul'daki ekmek çeşnisi değişmiş, undaki buğday miktarı arttırılırken diğer maddelerin azaltılması mümkün olmuş ve daha önce 23 Mayıs'ta ekmeklik unda % 40 olarak belirtilen arpa miktarı % 10'a düşürülmüştür¹¹¹. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ekmek çeşnisi, ekmeklik undaki hububat oranları oldukça sık değişmiştir. Bu hızlı değişime bir süre sonra basın yetişememiş olmalı ki hububat oranları aynı günlerde gazetelerde farklı şekilde yer almıştır. Nitekim 9 Haziran 1942 tarihli başka bir gazetede ekmeklik undaki arpa miktarının % 40'tan % 25'e ineceği bilgisi verilmiştir¹¹². Ekmek çeşnisinin sık sık değişmesinin en önemli nedenlerinden birisi kuşkusuz üretim darlığı olmuştur¹¹³.

Hükümet, devlet sermayesiyle işletilmekte olan kömür madenlerinde ve ocaklarında ise işçiler için ekmek istihkakı konusunda bazı kararlar almıştır. 15 Ağustos 1942 tarihli bir kararnameyle bu işletmelerde çalışan dahilî işçilerin gündelik ekmeklerinin 1.000 grama, haricî işçilerin ekmek istihkakının 750 grama çıkarılması hususunda Ticaret Vekâleti'ne yetki verilmiştir¹¹⁴.

¹⁰⁸“Bir Gün Tam Bir Gün Yarım Veriliyor”, **Akşam**, 8 Mayıs 1942.

¹⁰⁹**BCA**, Fon kodu: 030.18.01.02; Yer no: 98.42.13.

¹¹⁰“Ekmek İstihkakı”, **Ulus**, 3 Haziran 1942; **Cumhuriyet**, 3 Haziran 1942.

¹¹¹“Bu Sabahtan İtibaren Tam Ekmek Verilmeye Başlandı”, **Son Telgraf**, 3 Haziran 1942. Mayıs ayında ekmeklik un değişmişti. 23 Mayıs'tan itibaren undaki buğday oranı % 50'ye çıkarılmış ve diğer miktarlar ise % 10'u mısır, % 40'ı arpa şeklinde olmuştu. Bkz. “Ekmek Çeşnisi”, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1942.

¹¹²“Ekmek Çeşnisi Bugün Değişiyor”, **Vatan**, 9 Haziran 1942.

¹¹³Cemil Koçak, “Türkiye’de Karneli Yıllar”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 25, Ocak 1986, s. 25.

¹¹⁴**BCA**, Fon kodu: 030.10., Yer no: 99.75.13.

Ticaret Vekili Behçet Uz'un 28 Ağustos 1942'de vilâyetlere gönderdiği bir genelgede 1 Eylül 1942'den itibaren kart usulünün uygulanacağı şehirler bildirilmekteydi. Bu şehirler şöyleydi:

Ankara, Amasya, Aydın, Bilecik, Bitlis, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzurum, Giresun, Gümüştane, Hatay, İzmir, İçel, İstanbul, Isparta, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kocaeli, Malatya, Manisa, Mardin, Maraş, Muğla, Ordu, Rize, Samsun, Seyhan, Siirt, Sinop, Sivas, Tekirdağ, Tokat, Trabzon, Urfa ve Zonguldak.

Bu şehirlerden kart usulü kaldırıldıkça yeni tebligat yapılacağı ve listede bulunmayan şehirlerde kart usulünün tatbik edilmeyeceği Ticaret Vekâleti'nce belirtilmişti¹¹⁵.

1942 sonbaharında Ticaret Vekâleti bir çalışma yaparak, vilâyetlere tamim göndererek memur ve ücretliler ile emekli, yetim, dul, malûllerin beyanname doldurmalarını istemiştir¹¹⁶.

Hükümet, bazı sorunların yaşandığının belli olmasıyla ekmek dağıtımını meselesine bir çekidüzen vermek için 22 Ekim 1942'de bir talimatname yayınlamıştır. "*Hükümetçe ekmek ve ekmeklik hububat ve sair eşya ve maddelerin dağıtılmasına dair talimatname*" 22 maddeden oluşmaktadır. Talimatnamede dağıtımdan istifade edecek olanlar, karnelerin mahiyeti, şekli ve hak sahiplerine dağıtımını, ekmeklik un, hububat ve diğer maddelerin dağıtımını ayrıntılı bir şekilde tarif edilmiştir. Önemli bazı maddelerine göre, dağıtımdan yararlanacaklar beyanname doldurup memuriyet ve nüfus vaziyetlerine göre daire amirlerine vereceklerdi. Karneler, Ticaret Vekâleti'nce hazırlanacak ve soğuk damgalı olacaktı. Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde verilen karnelere yalnız aile reisi veya karne sahibinin fotoğraflarının yapıştirılması mecburî, diğer yerlerde ihtiyarîydi¹¹⁷.

Ekim ayında Ticaret Vekâleti'nin yaptığı çalışmalar ve 22 Ekim'de yayınlanan talimatname aslında iki farklı karnenin altyapısını hazırlamak içindi. Nitekim, Ekim ayı sonundan itibaren basında bu konu işlenmeye başlanmış ve memurlar ve halka ait olan karnele-

¹¹⁵ BCA, Fon kodu: 030.10., Yer no: 185.273.23., Bkz EK 5.

¹¹⁶ BCA, Fon kodu: 030.10; Yer no: 185.274.3.

¹¹⁷ BCA, Fon kodu: 030.18.01.02; Yer no: 100.89.19.

rin matbaada basma işinin tamamlanmak üzere olduğu bilgileri yer almıştır¹¹⁸. Hükümet, bir kararnameyle ucuz ekmek alacaklar listesine bekçiler, halkevleri, hayır cemiyetleri ve diğer teşekküllerdeki kişileri dahil etmiş ve hazırlanan karneler 25 Ekim'den itibaren Halk Dağıtma Birlikleri tarafından dağıtılmaya başlanmıştır. Memurlar ise karnelerini daire şeflerinden alacaklardı¹¹⁹. Yine, yapılan çalışmalara göre ucuz ekmek alacakların karneleri numaralı olacak ve kaza dahilinde ucuz ekmekler belirli fırınlar tarafından satılacaktı¹²⁰.

Ekim ayı sonunda ekmek karneli yeni bir dönem başlamıştır. 600 gramlık ekmek halka 28 kuruşa satılırken, ucuz ekmekten istifade edecekler 17 kuruş vereceklerdi. Bu gruba ise talimatnamede tarif edilen kimseler girmektedir ki bunlar memur, müstahdem, emekli, dul ve yetim ile bunların beslemeğe mecbur oldukları kişiler olmaktadır¹²¹. Böylece, ucuz ekmekten istifade edecek olanların karnesi ve halk karnesi olmak üzere iki grubun ortaya çıkması söz konusuydu. Yapılan hesaplar neticesinde İstanbul'da ucuz ekmekten istifade edeceklerin toplamı 290.000, halk karnelerini kullanacak vatandaşların sayısı da 568.000 olarak tespit edilmiştir¹²².

Halk Dağıtma Birlikleri'nin faaliyete geçmesiyle karne dağıtımıyla ilgili sorunların büyük ölçüde biteceği beklenmekteydi. Bununla birlikte görevlilerden kaynaklanan sorunlar zaman zaman devam etmiştir. Nitekim, 1 Kasım 1942 tarihli bir habere göre, bazı mahalle birlikleri ekmek karnelerini evlere düzenli dağıtırken Mimar Kemal Mahallesi sakinleri, Kumkapı Nahiyesi Tavşantaşı Parti Ocağı'na davet edilmiş, ortaya çıkan izdiham ve karmaşada binlerce kişi karnesiz kalmıştır¹²³. Yine, Aralık ayında Ortaköy ve Laleli semtlerinden benzer şikâyetler gelmiş ve birlik reislerinin evlere karne dağıtımını yapmadığı, belirli yerlere çağırıldığı ve büyük karışıklık yaşandığı hususunda şikâyetler söz konusu olmuştur¹²⁴. Dağıtımın bir türlü organize edilememesi ve vatandaşların yaşadığı sıkıntılar 1943

¹¹⁸“Halk Karneleri Yarından İtibaren Dağıtılacak”, **Akşam**, 25 Teşrinievvel 1942.

¹¹⁹**Son Posta**, 25 Birinciteşrin 1942.

¹²⁰**İkdam**, 27 Birinciteşrin 1942.

¹²¹“Ekmek Fiyatı”, **Haber Akşam Postası**, 29 İlkteşrin 1942.

¹²²“Ekmek Karneleri”, **Akşam**, 30 Teşrinievvel 1942.

¹²³“Karne Tevziyatı Böyle Olmaz!”, **İkdam**, 1 İkinciteşrin 1942.

¹²⁴“Ekmek Kartları Hakkında”, **Akşam**, 28 Kanunuevvel 1942.

yılı başlarında da basında sık sık yer bulmuştur¹²⁵. Bu arada şunu belirtmek gerekir ki, Halk Dağıtma Birlikleri her konuda yeterli imkânlarla sahip değildi. Birlikler arasında koordinasyonun ve yeterli planlamanın olmaması, aşırı kırtasiyecilik, yeterli ve nitelikli personel eksikliği ve görev yapan personelin hataları ve ihmalleri dağıtım işlerinin aksamasına sebep oluyordu¹²⁶. Tabii olarak, yaşanan olumsuzluklar vatandaşların tepkisini çekerken, basın için sürekli ve bol miktarda malzeme ortaya çıkmıştır.

Ekmekler yeni fiyatlarla İstanbul'da 15 Kasım 1942'den¹²⁷, Ankara'da 16 Kasım'dan itibaren memur ve halk karneleriyle alınmaya başlanmıştır. Tespit edilen fiyatlar şu şekildeydi¹²⁸:

Memur karneleri:

Ağır işçiler için 600 gram ekmek 17 kuruş

Büyükler için 300 gram ekmek 8,5 kuruş

Çocuklar için 150 gram ekmek 4,25 kuruş

Halk karneleri:

Ağır işçiler için 600 gram ekmek 27,5 kuruş

Büyükler için 300 gram ekmek 13,75 kuruş

Çocuklar için 150 gram ekmek 7 kuruş

Ekmeğin iki ayrı karneyle ve fiyatla satılması toplumda huzursuzluğa neden olmuş ve bu uygulama memurlara ayrıcalık tanınması şeklinde algılanmıştır¹²⁹. İstanbul'da 15 Kasım'dan itibaren memur karnesiyle ekmek almak isteyenler bazı fırınlarda sorun yaşamışlardır. Bazı fırıncılar memur ve halk ekmek karnelerini ayırt edememişler ve istihkak sahiplerine ekmek vermek istememişlerdir. Yetkililer ise yaptıkları açıklamada, memur karnesinin yeşil, halk karnesinin gri renk olduğu ve fırıncıların bu ayrımı yapmak zorunda olduklarını belirtmişlerdir¹³⁰. Bir süre sonra asker ailelerine de ekmeğin 17 ku-

¹²⁵“Ekmek Karneleri Böyle Mi Dağıtılmalı?”, **Akşam**, 28 Şubat 1943. **Bkz EK 6.**

¹²⁶Metinsoy, **a.g.e.**, s. 110.

¹²⁷“Yeni Ekmek Fiyatları Tespit Edildi”, **Tan**, 14 Senteşrin 1942.

¹²⁸“Ekmek Fiyatları”, **Ulus**, 16 Senteşrin 1942.

¹²⁹Tutel, **a.g.m.**, s. 72.

¹³⁰“Memurlara Ekmek Vermeyen Fırıncılar”, **Haber Akşam Postası**, 16 Senteşrin 1942.

ruştan verilmesi kararlaştırılmış ve beyannameler kaymakamlıklara gönderilmiştir¹³¹.

Ekmek işlerini görüşmek için İstanbul vilâyetinde yapılan toplantıda dağıtımla ilgili yeni kararlar alınmıştır. Halk, ekmek karnesiyle mahalle birliklerine müracaat ederek yeniden kayıt olacak, karneler numaralanacaktı ve bu numaralar daha sonra ilân edilerek, hangi fırınlardan ekmek alınacağı açıklanacaktı. Bu şekilde herkesin ekmek alacağı fırınlar tespit edilecekti¹³². Mevcut 200 fırın 800 Dağıtım Birliği'ne göre taksim edilmişti ve her fırına yaklaşık 4.000 kişi düşmekteydi. Ayrıca İstanbul'dan ayrılanlar mıntıklarındaki Emniyet Amirliği veya Nahiye Komiserliği'ne karnelerini teslim ederek birer vesika alacaklardı ve bu vesika olmadan tren, vapur ve otobüslere bilet almak mümkün olmayacaktı¹³³.

Aralık 1942'de CHP Ankara İl Kongresi'nde yetimler, kimsesizler ve dar gelirlilerin durumu tartışılmış ve bu kişilere mutlaka en kısa zamanda yardım edilmesi gerektiği hususunda görüş birliği ortaya çıkmıştı¹³⁴. Bu çerçevede bir süre sonra fakir halka ve muhtaç vatandaşlara devlet memur ve müstahdemleri gibi ucuz ekmek verilmesi hakkında karar alınmıştır. Karar neticesinde 500.000 yoksulun ucuz ekmek veya ekmeklik hububat alabileceği tahmin edilmekteydi¹³⁵. Bu hususta Dahiliye ve Ticaret Vekâletleri'nce hazırlanan talimatname şöyleydi¹³⁶:

6/1/1943 tarih ve 2/19276 sayılı kararname mucibince ekmek ve ekmeklik hububat ihtiyaçları hükümetçe temin edilecek olan dar gelirlilerin tespiti hakkında Dahiliye ve Ticaret Vekillikleri tarafından müştereken hazırlanan esaslar

1- 2/19276 sayılı kararname gereğince yapılacak ekmek ve ekmeklik hububat dağıtımından aşağıda yazılı olanlar faydalanabilirler:

a- Asker ailelerinden muhtaç olanlar

¹³¹“Asker Ailelerine Ucuz Ekmek”, **Vakit**, 19 İkinciteşrin 1942.

¹³²“Ekmek Karneleri Numaralanacak”, **Haber Akşam Postası**, 9 İlkkanun 1942.

¹³³**Tasviri Efkâr**, 15 İlkkanun 1942.

¹³⁴**Ulus**, 14 İlkkanun 1942

¹³⁵**Ulus**, 8 Sonkanun 1943.

¹³⁶“Dar Gelirli Yurttaşlar İçin”, **Ulus**, 23 Sonkanun 1943.

b- Emekliliğe ait hizmet müddetlerini doldurmadan tazminat verilmek suretiyle muameleye tabi tutulandan muhtaç olanlar

c- 10 yıllık maaşlarını bir defada almış olan emekli, dul ve yetimlerden muhtaç olanlar

d- Cumhuriyet Halk Partisi, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Yardım Sevenler, Fukaraperver Cemiyetleri, Halkevleri Sosyal Yardım Kolları tarafından devamlı yardım gören yoksullar

e- Belediyeler tarafından yardım edilen ve bakacak kimse olmayan kişiler

f- Çalışamayacak ve geliri olmayan kişiler

2- Aşağıda yazılı olanlar bu ucuz dağıtmalardan istifade edemezler:

a- Nüfusu 2.000'den aşağı olan yerlerde oturanlar

b- Devletçe paralı veya parasız iaşe olunanlar

Dar gelirliler Şubat ayından itibaren ekmeklerini ucuz ekmek karnesiyle alabileceklerdi¹³⁷ ve ucuz ekmek karnesinden istifade edecek dar gelirlilerin sayısı İstanbul'da 70.000 kişiyi bulmaktaydı¹³⁸.

Ekmek karnesini kaybedenlerin, misafirlerin veya herhangi bir nedenle fazla ekmeğe ihtiyaç duyanların ekmek temin etmesi için alınan bir kararla Ankara'da bir fırının serbest ekmek imal etmesi kararlaştırılmıştır. Bu fırın ununu serbest piyasadan temin edecek ve belediyenin tespit ettiği fiyata satacağı. Yapılan tahmin serbest ekmeğin fiyatının 40-45 kuruş civarında olacağı şeklindeydi¹³⁹. Serbest ekmek satışı İstanbul için de gündeme gelmiştir. İyi bir mahsul yılı olacağı tahmin edildiğinden ve 60-70 kuruş gibi fahiş fiyatlarla yapılan gizli ekmek satışının önüne geçmek amacıyla serbest ekmek satışı düşünülmüştür. Böylece, vatandaş karneleriyle belirlenen fiyata istihkakını alabildiği gibi, istediği kadar ekmek temin edebilecekti¹⁴⁰. Ankara'da 3 Mart'tan itibaren bir fırının serbest ekmek sa-

¹³⁷“Ucuz Ekmek”, **Akşam**, 28 Kanunusani 1943.

¹³⁸“Dar Gelirlilerin Ekmek Karneleri”, **Akşam**, 3 Şubat 1943.

¹³⁹“Ankara'da Serbest Ekmek de Satılacak”, **Haber Akşam Postası**, 26 Şubat 1943.

¹⁴⁰“İstanbul'da da Serbest Ekmek Satılacak”, **Haber Akşam Postası**, 27 Şubat 1943.

tışı yapması için hazırlıklar tamamlanmıştır. Karneli ekmekten ayırt edilmesi için serbest ekmekler baston şeklinde olacak ve 44 kuruşa satılacaktı¹⁴¹. İstanbul vilayetinde de serbest ekmek işi Memurlar Kooperatifi'ne verilmiş ve 3 fırın açılması kararlaştırılmıştı¹⁴².

Bununla beraber, Memurlar Kooperatifi'nin serbest piyasadan un toplamaya başlamasıyla un fiyatları hızla yükselmeye başlamıştır. Bu nedenle Kooperatif, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin kendisine un vermesi halinde ekmek çıkarabileceğini belirtmiş ve un fiyatlarının yükselmesi üzerine İstanbul ve Ankara'da serbest ekmek çıkarılması projesinden vazgeçilmiştir¹⁴³.

Ekmek karnesi uygulamasının bulaşıcı hastalıklarla mücadeleye de bir katkısı olmuştur. Beyoğlu merkez, Galata, Hasköy ve Kasımpaşa nahiyelerinde çiçek vakaları görüldüğünden hastalığa karşı halkın tamamen aşılınması lüzumu hissedilmiştir. Mayıs-Haziran 1943 dönemi ekmek karnelerini almak için söz konusu nahiyelerde halka aşı vesikasını sunma zorunluluğu getirilmesi üzerine halk öncelikle aşı yaptırmış ve doktorlardan aşı olduğuna dair belge alarak ekmeğini temin edebilmiştir¹⁴⁴.

Buğday stoğunun durumuna göre, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin değirmenlere verdiği ekmeklik hububatın durumu değişmiştir. 1943 Temmuz ayı başlarında ekmekte buğday miktarı azalmış ve doktorlar yaptıkları açıklamada bu ekmeğin özellikle hasta ve çocuklar için çok yetersiz olduğunu belirtmişlerdir¹⁴⁵. Temmuz ayının ilk haftasında ekmeklik undaki buğday miktarı konusunda yaşanan sıkıntıyı ekmekteki hububat oranları göstermektedir. Yapılan açıklamada ekmekte, % 30 buğday, % 15 mısır, % 15 akdarı ve % 40 arpa bulunmaktaydı¹⁴⁶. Kısa zaman aralıklarıyla ekmeklik undaki buğday miktarı artmış veya azalmıştır. 20 Temmuz 1943 tarihli bir gazete haberinde bu husus değerlendirilmiş ve 21 Temmuz'dan itibaren ekmeklik undaki buğday miktarının % 60'tan % 75'e yükseleceği

¹⁴¹ **Akşam**, 3 Mart 1943.

¹⁴² "Serbest Ekmek Satışı", **Akşam**, 4 Mart 1943.

¹⁴³ **Akşam**, 24 Mart 1943.

¹⁴⁴ **Yeni Sabah**, 15 Nisan 1943; **Cumhuriyet**, 17 Nisan 1943; "Aşı Vesikası", **Akşam**, 29 Nisan 1943.

¹⁴⁵ "İstanbul'un Ekmeği Çok Bozuldu", **Cumhuriyet**, 2 Temmuz 1943.

¹⁴⁶ "Ekmeğimiz", **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1943.

adeta müjde olarak verilmiştir¹⁴⁷. 19 Ağustos 1943 tarihinde ise ekmekteki buğday oranı % 80'e çıkarılmış ayrıca, % 10 arpa ve % 10 akdari una katılmıştır¹⁴⁸.

Ticaret Vekâleti 8 Ağustos'ta neşrettiği bir tebliğle toplumda huzursuzluğa neden olan bir problemi halletmek istemiş ve 10 Ağustos 1943'ten itibaren memur ve halk ekmeklerinin aynı fiyata, 600 gramlık ekmeğin 17 kuruş 10 paraya satılacağını açıklamıştır¹⁴⁹. Yine mahsulün tahmin edilenin üstünde olacağını anlaşılmasıyla 1943 sonbaharında ekmek istihkakının artırılması beklentisi oluşmuştur¹⁵⁰.

Eylül 1943'te, Ordu için tatbik edilmekte olan gündelik ekmek miktarı 600 gramdan 900 grama çıkarılmıştır. Yine, 7 yaşından küçük çocukların istihkakı olan 150 gram 300 grama çıkarılmıştır. Böylece küçükler de büyüklerle aynı miktarda ekmek alacak ve yeni uygulama 1 Ekim 1943'te başlayacaktı¹⁵¹.

Bu dönemde, özellikle Kumkapı karne yolsuzluğu mahalle birliklerinin durumunu tartışmalı hale getirmişti. Gazetelerdeki yorumlarda birliklerin çalışmasıyla ilgili eleştiriler yapılmıştır¹⁵². Bir süre sonra Halk Mahalle Birlikleri İdare Heyetleri için gerçekleşen şikâyetler ve yaşanan bazı yolsuzluklar üzerine yeni idare heyetleri oluşturulması amacıyla seçim yapılmasına karar verilmiştir. Yeni idare heyetlerinde parti teşkilatında fiilen çalışanların katılamayacağı açıklanmıştır. Bundaki maksat, partili unvanının herhangi bir yolsuzluğa karışmasını önlemektir¹⁵³.

1944 yılının ilk günlerinde karneyle ilgili basına yansıyan haberler dağıtımın düzensiz ve gecikmeli olduğu şeklindeydi. Karne dağıtım işinin bir türlü sağlıklı yapılamamasıyla ilgili bir yazıda şu eleştiriler getirilmiştir¹⁵⁴:

¹⁴⁷ **Haber Akşam Postası**, 20 Temmuz 1943.

¹⁴⁸ "Ekmeklerdeki Buğday Nispeti", **Vakit**, 19 Ağustos 1943.

¹⁴⁹ "Karnelerdeki Fark Kalktı", **Son Telgraf**, 8 Ağustos 1943.

¹⁵⁰ **Tasviri Efkâr**, 15 Ağustos 1943.

¹⁵¹ "Ekmek İstihkakı", **Cumhuriyet**, 24 Eylül 1943.

¹⁵² "Mahalle Birlikleri", **Tan**, 8 İnkânun 1943.

¹⁵³ "Mahallelerde Yeni Halk Birlikleri", **Son Telgraf**, 14 Birincikanun 1943.

¹⁵⁴ **Yeni Sabah**, 3 İkincikanun 1944.

“...Bazı yurttaşların hala karnelerini alamayışlarının sebebi de karne dağıtan zatın yardımsız ve tek başına çalışması imiş, yani yine aynı dert. Yaşadığımız nazik ve anormal günleri hesaba katarak her şeyden şikâyet etmeyelim ama her yurttaşa günlük rızkını sağlayan ekme kartı dağıtma işinin dört küsür yıldır aksaklıklar göstermesine Allah rızası için artık müsaade etmeyelim.

...Hükümet, vilâyet buğdayını, ununu tedarik ediyor, fırına kadar gönderiyor, ekme vaktinde çıkıyor. Öte tarafta bir karne dağıtma işini vaktinde başaramıyoruz. Aybaşı gelip geçtiği halde karnesini alamayan mütevazı dar gelirli bir yurttaş ne yapar? Ne yer?”.

15 Haziran 1944 tarihli bir gazete haberi savaşın sonuna doğru yaklaşırken Türkiye’de kaç kişinin ekmeği karneyle aldığı hakkında bilgi vermektedir. Haberin ayrıntılarına göre, büyük şehirlerle beraber diğer vilâyetlerdeki değişmez ve dar gelirliyle ailelerinin de karne ile ekme yedikleri dikkate alındığında 8 milyon kişinin ekmeği karne ile aldığı belirtilmekteydi¹⁵⁵.

Ekme istihkakının artışıyla ilgili müjdeli bir haber 1944 yılı sonbaharında geldi. Toprak Mahsulleri Ofisi’nin stok durumu ekme istihkakını arttıracak miktara ulaştığından 1 Ekim 1944 tarihinden itibaren çocuklar ve büyüklerin ekme istihkakı 300 gramdan, 375 grama; ağır işçilerin de 600 gramdan 750 grama çıkarıldı¹⁵⁶. Yine stoğun yeterli olması dolayısıyla unlu mamullerin imali ve satışıyla alakalı gelişmeler oldu. 1 Kasım 1944’ten itibaren undan yapılmış pasta, börek, simit ve baklava yapılmasına ve ayrıca makarna, bisküvi, peksimet, şehriye ve nişasta imaline izin verildi¹⁵⁷. Bu karar birkaç gün içinde piyasada olumlu bir tepki görmüş ve pirinç, nohut, fasulye, bulgur, mercimek gibi gıda maddelerinin fiyatları düşme eğilimine girmiştir¹⁵⁸.

Ocak 1945’te ekmelele ilgili yeni bir adım atılmıştır. 8 Ocak 1945 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla 2 tip ekme çıkarılacaktı ve halen çıkarılmakta olan 94-96 randımanlı undan yapılan ekmelele 7

¹⁵⁵“Sekiz Milyon Halk Vesika Ekmeği Yiyor”, **Akşam**, 15 Haziran 1944.

¹⁵⁶“Ekme İstihkakı”, **Akşam**, 29 Eylül 1944.

¹⁵⁷**Ulus**, 1 Sontesrin 1944.

¹⁵⁸**Son Telgraf**, 3 İkinciteşrin 1944.

yaşına kadar çocuk ve yetişkinlerin ekmek gramajı 450 gram, ağır işçilerin ise 900 gram olarak tespit edilmişti. 79-81 randımanlı çıkarılacak yeni tip ekmeğin ise çocuk, yetişkin ve ağır işçi fark etmesizin 300 gram olması kararlaştırıldı. Ekmek karnelerinin kuponları karşılığında isteyen 2 tip ekmekten dilediğini alabilecekti. Söz konusu karar 18 Ocak 1945'te Resmî Gazete'de yayınlanmıştır¹⁵⁹. Belediye, 2 tip ekmek yapacak fırınları ayırmaya karar vermiştir. Bundan maksat, her 2 ekmeklik unların karışmasını ve karne hesaplarının karıştırılmasını önlemektir¹⁶⁰.

Bakanlar Kurulu'nun 1 Mart 1945 tarihli toplantısında alınan kararlar ise devlet sermayesiyle işletilen madenlerde çalışan yer altı işçilerinin günlük ekmeklik istihkakının 1.000 grama çıkarılabileceği, sanatoryumlardaki hastalarla hastanelerde tedavi gören veremlilerin günlük ekmek istihkakının her iki tip unlardan yapılan ekmeklerden 600 grama çıkarılabileceği kararlaştırılmıştı. Ceza ve tevkif evlerindeki hükümlü ve tutuklulara verilecek günlük ekmek miktarının ağır işçi istihkakını geçmemek şartıyla Adliye Bakanlığı'nın isteğiyle Ticaret Bakanlığı'na tayin olunacağı ifade edilmiştir¹⁶¹.

1945 yılı başında çıkarılmaya başlanan 2 tip ekmek uygulaması uzun sürmemiştir. Haziran ayında has ekmeğin kaldırılarak tek tip ekmeğin çıkarılması için hazırlıklar yapılmış¹⁶² ve 7 Temmuz 1945'ten itibaren İstanbul, Ankara ve İzmir'de tek tip ekmek uygulamasına geçilmiştir. Ekmek istihkakı yine çocuklar ve yetişkinler için 450 gram, ağır işçiler için 900 gram olması kararlaştırılmıştı. Bazı fırınlarda francala da çıkacak ve tüm karneler için 300 gram olacaktır¹⁶³. Bu uygulama yaklaşık 1 yıl devam etmiş, 11 Haziran 1946'dan itibaren yürürlüğe girmek üzere yeni tek tip ekmek uygulaması başlamış ve francala imaline son verilmiştir. Çocuklar, büyükler ve ağır işçiler için ekmek gramajlarında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır¹⁶⁴.

¹⁵⁹T.C. Resmî Gazete, 18 Ocak 1945, sayı: 5908., s. 8193-8194; "Ekmek İstihkakı Nüfus Başına 450 Grama Çıkarıldı", **Akşam**, 15 Ocak 1945.

¹⁶⁰**Akşam**, 16 Ocak 1945.

¹⁶¹**BCA**, Fon kodu: 030.18.01.02., Yer no: 107.104.12; "Ekmek İstihkakları", **Son Telgraf**, 26 Mart 1945.

¹⁶²"Tek Tip Ekmek", **Akşam**, 23 Haziran 1945.

¹⁶³"Yeni Tip Ekmek Satışı Yarın Başlıyor", **Son Telgraf**, 6 Temmuz 1945.

¹⁶⁴"Tek Tip Ekmek", **Tasvir**, 9 Haziran 1946.

Bu günlerde henüz yetkililerce bir açıklama yapılmamasına rağmen 1946 yılı mahsulünün çok iyi olması dolayısıyla basın ve kamuoyunun büyük kısmı sonbaharda ekmek karnesinin kaldırılmasının güçlü bir ihtimal olduğunu düşünmekteydi.

6. Karne Döneminde Yaşanan Sorunlar

Hükümetin ve yetkililerin almaya çalıştığı tüm önlemlere rağmen İkinci Dünya Savaşı döneminde ekmek karnesiyle ilgili birçok yolsuzluk yaşanmıştır. Bu durum, özellikle sahte karne hazırlamak ve karnesiz ekmek satmak şeklinde ortaya çıkmıştır. Ayrıca, yaşanan bir başka sorun ekmeğin pişirilmesi ve kalitesi hususuydu. Yine, ekmeğin gramajından çalmak, ekmeğin una yabancı maddeler karıştırmak sık rastlanan sıkıntılar olmuştur ve faaliyete geçen Millî Korunma Mahkemeleri en büyük mesaisini ekmek meselesiyle ilgili yapmak zorunda kalmıştır.

a- Karne Yolsuzlukları ve Millî Korunma Mahkemelerinin Kurulması

İstanbul'da ekmeklerin karneyle verilmeye başlandığı 14 Ocak 1942 tarihinde yapılan açıklamada sahte ekmek karnesi veya iki karne kullananların Örfî İdare Mahkemesi'ne verileceği vurgulanmıştı¹⁶⁵.

Ekmek karnesi uygulamasının başlamasıyla yolsuzluk haberleri basında yer almaya başladı. Daha fazla ekmek almak veya bu işin ticaretini yapmak amacıyla ekmek karnesi üzerinde tahrifat yapan birkaç kişi yakalanarak mahkemeye verilmişti. Savcılıktan yapılan açıklamada bu gibi durumlarda Türk Ceza Kanunu'nun resmî evrak üzerinde sahtecilik yapmakla ilgili hükümlerinin uygulanacağı belirtilmişti. Bu suçları işleyenler memur ise 6 seneden 20 seneye kadar, diğer vatandaşlar ise 4 seneden 16 seneye kadar ağır hapis cezasıyla yargılanabilecekti¹⁶⁶.

Uygulamaya geçilmesinden sonra yetkililerin karneyle ilgili karşılaştıkları ilk taleplerden birisi karnelerin kaybolması ve dolayısıyla yenisinin verilmesi hususudur. Yapılan incelemelerden sonra bazı kimselerin karnelerini kaybetmedikleri görülmüştü. Sadece bazıla-

¹⁶⁵“Ekmek Bu Sabahtan İtibaren Karne İle Verilecek”, **İkdam**, 14 İkincikanun 1942.

¹⁶⁶“Ekmek Karnelerinde Tahrifat Yapanlar”, **Akşam**, 8 Şubat 1942.

rı daha fazla sayıda karneye sahip olmak istiyordu. Bunun üzerine Mart ayı karnelerinin bir sıra takip etmesi ve isme yazılı olması gerekli görülmüştür. Böylece, karne kaybedildiği takdirde başkası tarafından kullanılamayacaktı¹⁶⁷.

Bir süre sonra ise Millî Korunma Kanunu kapsamına giren suçlara bakmak ve hızla sonuçlandırmak için İstanbul, Zonguldak, Ankara ve İzmir'de özel mahkemelerin kurulması kararlaştırıldı¹⁶⁸. Millî Korunma Mahkemeleri adını alan bu hususî mahkemeler sadece ihtikâr davalarına bakacaktı¹⁶⁹.

Karne yolsuzluğuyla ilgili haberler özellikle 1942 yılı Nisan ayından itibaren artış gösterdi. 13 Nisan 1942 tarihli bir habere göre, Fatih semtinde karnesiz ekmek sattığı ihbar edilen bir fırına suçüstü yapılmış ve 600 ekmek müsadere edilmişti. Bu ekmekler karne mukabilinde satılırken, bedeli Ziraat Bankası'na yatırılmış ve suçlu fırıncılar Millî Korunma Mahkemesi'ne verilmişlerdi¹⁷⁰.

Yetkililer bu durumun üzerine ciddiyetle eğilmek zorunluluğu hissetmişlerdir. İstanbul vilâyetinde yapılan bir toplantıda Belediye Müfettişlerinin fırınlarla ilgili raporları okunmuş ve suistimaller değerlendirilmiştir. Raporlarda dikkati çeken hususlar, bazı fırınların eksik gramajlı ekmek çıkardığı ve artan unlarla ekmek yaparak karnesiz olarak narhtan birkaç kat fazlaya fahiş fiyata sattığı şeklindedir. Toplantı neticesinde noksan tartılı ekmek satışını 3 kez yapan fırınların Millî Korunma Mahkemesi'ne sevk edilmesi ve kendilerine un verilmemesi kararlaştırıldı. Böylece, bazı fırıncılar Millî Korunma Mahkemesi'nde ceza alacakları gibi, un almamaktan dolayı fırınlarının kapanması tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklardı¹⁷¹. Vali Lütfi Kırdar, verdiği bir beyanatta teftişler neticesinde hiç ceza almayan fırının hemen hemen olmadığını belirterek 17 fırına artık un verilmeyeceğini açıkladı. Yine, basında bu fırınların isimleri açıkça zikredilerek teşhir edilmiş ve bu suretle suistimalin önüne biraz daha

¹⁶⁷ **Son Posta**, 18 Şubat 1942.

¹⁶⁸ "İhtikârla Mücadele", **İkdam**, 15 Şubat 1942.

¹⁶⁹ "Millî Korunma Mahkemeleri Bugün Faaliyete Geçiyor", **Tasvirî Efkâr**, 20 Mart 1942. Millî Korunma mahkemesinin baktığı davalardan sadece ekmek karnesiyle ilgisi olanların örnekleri verilmiştir.

¹⁷⁰ "Karnesiz Ekmek Satan Bir Fırıncı Yakalandı", **İkdam**, 13 Nisan 1942.

¹⁷¹ "Noksan Ekmekler", **Akşam**, 14 Mayıs 1942; **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1942.

geçebilmek hedeflenmişti¹⁷². Ayrıca, kaybedildiği iddiasıyla yeni karne talebinin suistimale açık olduğunu belirten Vali Kırdar, karnelerini kaybedenlerin yeni karne dağıtımına kadar ekmek alamayacaklarını belirterek, herkesin karnesine sahip çıkması gerektiğini ifade etmişti¹⁷³. Kısa süre sonra kara listeye alınarak unları kesilen 17 fırın dışında şikâyetler sebebiyle 20 fırın hakkında daha tahkikata başlanmıştır. Bu fırınlar hakkında dışarıda gizlice ekmek satmak, karnesiz ekmek vermek veya noksan tartılı ekmek çıkarmak gibi şikâyetler söz konusuydu¹⁷⁴.

Ekmek karnesini kaybettiği iddiasıyla yetkililere yapılan müracaatın artması üzerine yapılan bir tebligatta ancak karnesini kaybettiğini ispatlayanlara bir sonraki ay için ekmek karnesi verileceği, aksi takdirde kimseye karne verilemeyeceği tekrar hatırlatılmış ve basın aracılığıyla ilân edilmiştir¹⁷⁵.

Karne dağıtımında görev alan bazı kişiler de suç işlemiş ve mahkemeye verilmiştir. Nitekim, karne dağıtımıyla görevli bir memur, misafir için fazla ekmek karnesi verdiği için yakalanmış ve Millî Korunma Mahkemesi'nde yargılanarak 2 ay hapse ve 60 lira para cezasına çarptırılmıştı¹⁷⁶. Bu arada, karne yolsuzluğuyla ilgili yurt dışında çok daha sert cezaların söz konusu olduğunu ifade etmek gerekir. Nitekim 5 Temmuz 1942 tarihli bir gazete haberinde, Fransa'da, Paris'te ekmek karnesi çalan 3 kişinin müebbet kürek cezası aldığı yazılmaktaydı¹⁷⁷.

Millî Korunma Mahkemelerinin karne yolsuzluklarıyla ilgili me-saisi artarak devam etmiştir. 9 Temmuz 1942 tarihli gazetelerdeki

¹⁷²“Hazin Bir Hakikat ! Meğer, İstanbul'da Ceza Görmeyen Tek Fırın Yokmuş”, **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1942. **Bkz EK 7**.

¹⁷³“Karnesini Kaybedenlere Yeni Bir Ekmek Karnesi Verilmeyecek”, **İkdam**, 15 Mayıs 1942.

¹⁷⁴“Yirmi Fırın Hakkında Daha Tahkikat Yapılıyor”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1942.

¹⁷⁵“Ekmek Kartlarını Kaybedenlere Yeni Karne Verilmiyor”, **İkdam**, 24 Mayıs 1942. Ekmek karnesi kayıp müracaatları ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Nitekim, Ekmek karneleriyle ilgili kayıp başvurularının çok olması ve bu hususta suistimallerin gerçekleştiğinin belli olmasıyla yapılan açıklamada, ekmek karnelerinden kayıp müracaatlarının sadece yangın ve hırsızlık vakasında kaybolduğu polisçe sabit olması halinde dikkate alınacağı ve yenisinin verileceği bildirilmiştir. Bkz. “Ekmek Karnelerini Kaybedenlere”, **Vakit**, 4 Ağustos 1944.

¹⁷⁶**Akşam**, 14 Haziran 1942

¹⁷⁷**Son Posta**, 5 Temmuz 1942.

bilgiye göre, Galata'da bir matbaa görevlisi matbaada bastığı karneleri yüksek fiyatla satmış ve yakalanmıştır. Mahkemenin duyduğu ihtiyaç üzerine Güzel Sanatlar Akademisi Öğretim Üyelerinden oluşturulan Bilirkişi Heyeti hazırladığı raporda sahte karnelerin hakikisinden ayırt edilmesinin çok zor olduğunu ifade etmiş ve neticede matbaa görevlisi sahte karne basmak suçundan 1 sene 4 ay ağır hapis cezası almıştır¹⁷⁸.

1942 yazından itibaren gerçek veya sahte el altından ekmek karnesi satışı, önemli bir yolsuzluk konusu olmuştur. Fırınlarda inceleme yapan görevlilerin bulunduğu bir ortamda Beyazıt'ta fırına bir müşteri gibi gelen bir adam gayet rahat ve pervasız tavırlarla ekmek karnesi satmaya çalışmış ve suçüstü yakalanarak üzerinde arama yapıldığında 400 karne ele geçirilmiştir¹⁷⁹.

Yetkililerin almaya çalıştığı önlemlere rağmen sahte karne hazırlama işinde bazı kişiler oldukça uzmanlaşmıştır. Belediye İktisat Müdürlüğü Fiş Kontrol Memurlarının dikkati sayesinde geniş çaplı bir şebeke çökertilmiştir. Resmî Evrak Sahtekârlıklarını Tetkik Heyeti, sahte karnelerin gayet mahirane bir şekilde hazırlandığını ifade etmiştir. Tabii, bu durum tespit edilene kadar binlerce sahte ağır işçi karnesiyle günlerce fırınlardan ekmek alınmıştır¹⁸⁰.

Yine, Ekim ayı başında basını meşgul eden haberlerden birisi 7 Karne Sayım Memuru ile 14 fırıncının yargılanması olmuştur. Fırıncıların verdiği karneleri fazla gösteren ve böylece daha çok un almalarını sağlayan bir Sayım Memuru, Millî Korunma Mahkemesi'nce 6 ay hapis cezasına çarptırılmış, diğer sayım memurlarının yargılanmasına devam edilmiştir¹⁸¹.

Sahte karne basma işini daha büyük ölçekte yapmayı planlayan bir kişi Bulgaristan'dan 3 karne basma makinesi almış, bu makineleri tekneyle İstanbul'a getirmek isterken gümrükte yakalanmıştır. Yapılan tahkikat neticesinde söz konusu kişinin karne basma maki-

¹⁷⁸“Sahte Ekmek Karneleri”, **Akşam**, 9 Temmuz 1942; “Sahte Ekmek Karnesi Basanlar”, **Vatan**, 9 Temmuz 1942.

¹⁷⁹**Vatan**, 28 Ağustos 1942.

¹⁸⁰“Fırınlara Sahte Ağır İşçi Fişi Sürmüşler”, **İkdam**, 23 Eylül 1942.

¹⁸¹**Vakit**, 21 Birinciteşrin 1942.

neleriyle şehir şehir gezerek kısa zamanda zengin olma hülyasına kapıldığı anlaşılmıştır¹⁸².

Yetkililer, karnesiz ekmeğin satışı konusunda mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Piyasaya ev ekmeği şeklinde ekmekler çıktığının belli olması üzerine yapılan tahkikatta bu ekmeklerin evde yapılan fırınlarda imal edildiği görülmüş ve yapılan aramada Aksaray semtinde 2 evin bahçesine gizli fırınlar yapıldığı ve buğday, mısır vesaire maddelerden müteşekkil undan ekmeğin yapılarak tanesini 80 kuruştan sattıkları anlaşılmıştır. Ev sahipleri Millî Korunma Mahkemesi'ne verilirken, fırın, ekmeğin ve unların müsadere edilmiştir¹⁸³. Daha pahalıya ekmeğin alınan halk karnesiyle 600 gramlık ekmeğin 27, 5 kuruş iken, ev ekmeklerinin piyasada 80 kuruşa satılması ve alıcı bulabilmesi düşündürücüdür. Demek ki, fakir halk herhangi bir ekmeğe muhtaçken, zengin kesim fiyatı dikkate almadan istediği kalitede ekmeğe el altından ulaşabilmiştir.

1943 yılı başlarında bazı fırınlara verilen karnelerin sahte olduğu fark edilmiş ve zabitanın çalışmaları neticesinde sahte ekmeğin karnesi yapan bir ressam yakalanmıştı. Ressamın hazırladığı karneler incelendiğinde pek ustalıklarla hazırlanmış ve çok dikkatli bakılmazsa hakikisinden ayırt edilemediği görülmüştür¹⁸⁴.

Millî Korunma Mahkemesi, 1943 yılında da ekmeğin karnesi yolsuzluğuyla ilgili çeşitli cezalar vermiştir. Örneğin, Beylerbeyi'nde bir Dağıtma Birliği Reisi, olmayan şahıslar adına cetvel düzenleyip, sahte adlarla ekmeğin karnesi almak ve satmak suçundan 4 sene, kendisine yardımcı olan eşi 9 ay ceza almıştır. Yine, Beykoz'da benzer suç işleyen bir Dağıtma Birliği üyesi de 4 sene hapse mahkûm edilmiştir¹⁸⁵.

Ekmeğin karneleri üzerinde en çok yolsuzluk yapılmaya çalışılan karne, ağır işçi karnesi olmuştur. Ağır işçi karnesi almak için İaşe Memurluklarının resmî mühürlerini taklit ederek kaymakamlıklara yapılan müracaatlar sık gerçekleşen bir sahtekârlık yöntemiymiş¹⁸⁶.

¹⁸²“Sahte Karne Makineleri”, **İkdam**, 5 İkincikanun 1943. **Bkz EK 8.**

¹⁸³**Haber Akşam Postası**, 10 Sonkanun 1943. Müsadere edilen ekmekler satılarak geliri Darülaceze'ye verilmekteydi. **Bkz. Akşam**, 4 Mart 1943.

¹⁸⁴**Akşam**, 5 Şubat 1943.

¹⁸⁵“Ekmeğin Karnesi Kaçakçıları”, **Vatan**, 9 Haziran 1943.

¹⁸⁶“Ağır İşçi Ekmeğin Karnesi Almak İçin”, **Son Telgraf**, 5 İkinciteşrin 1943.

1943 yılı Ekim ayında basında ve kamuoyunda büyük ses getiren bir karne yolsuzluğu yaşandı. Kumkapı Nahiyesi Halk Dağıtma Birlikleri'nde görev yapanların da içinde olduğu çok sayıda kimsenin karıştığı olayda her karne dağıtımında 5.000 karne çalındığı anlaşılmıştı¹⁸⁷. Vali Lütfi Kırdar yaptığı açıklamada, görevlilerin ahlâksızlık yapıp suç işlediklerini, fakat halktan karneleri para ile satın alanların da masum sayılamayacağını ifade ederken¹⁸⁸, tahkikat neticesinde 55 görevlinin mahkemeye verilmesi kararlaştırılmıştır¹⁸⁹. Tan'ın Başyazarı Zekeriya Sertel, karne meselesinde en başından itibaren halkla işbirliği yapılmamış olmasını yanlış bularak yaşanan yolsuzlukla ilgili köşesinde şu ifadeleri kullanmıştır¹⁹⁰:

"...İstanbul'da kurduğumuz mahalle birlikleri bir halk teşekkülü sayılamaz. Çünkü, bunlar halk tarafından seçilmemiş, bu birliklerin işlerine halkın iştiraki temin edilmemiştir. Vurgunculara, suistimal yapanlara ve kara borsada hükümetin tedbirlerini sıfıra indirenlere karşı da, devletin otoritesini tanıtacak şiddetli tedbirlerden ictinap etmişizdir.

Bununla da kalmayarak kontrol işini gayet gevşek tutmuşuzdur. İstanbul gibi, vurgunculuğun, suistimailin ve kara borsanın merkezi olan bir şehirde kontrol işi kadrosu dar, bütçesi zayıf belediye teşkilâtına terk edilmiştir. Onun için bizce kabahat ne halkta ne birliklerde ne de belediyenin kontrol teşkilatındadır. Hata doğrudan doğruya tutulan sistemde, takip edilen iâşe siyasetindedir. Bu sistem düzelmedikçe suistimalin, vurgunun ve kara borsanın önüne geçmek mümkün değildir. Bu şartlar içinde halka suç isnat etmek de hatadır".

Mahkemeler, ard arda verdikleri cezalarla karne yolsuzluklarını önlemeyi ve caydırıcı olmayı amaçlamıştı. Burada dikkati çeken husus yargılananlar arasında en az siviller kadar dağıtımla ilgili görevlilerin de bulunmasıdır. Üsküdar Millî Korunma Mahkemesi, karne yolsuzluğu yaptığı sabit olan Kısıklı Bulgurlu Halk Dağıtma Birliği Reisi'ne 4 sene hapis cezası vermişti. Aynı şekilde daha önce dör-

¹⁸⁷"Karne Yolsuzluğunun Geniş Olduğu Anlaşıldı", **Cumhuriyet**, 23 İkcinciteşrin 1943. **Bkz EK 9.**

¹⁸⁸**Cumhuriyet**, 27 İkcinciteşrin 1943.

¹⁸⁹**Son Telgraf**, 28 İkcinciteşrin 1943.

¹⁹⁰"Şehrimizdeki Karne Suistimali", **Tan**, 28 Sontеşrin 1943.

der sene ceza almış olan Beylerbeyi Halk Dağıtma Birliği Reisi ile Beykoz Dağıtma Birliği Reisi'nin cezaları da temyiz mahkemesince onaylandı¹⁹¹.

Halk Dağıtma Birlikleri'yle ilgili teftiş yapan Belediye Müfettişleri, birliklerdeki usulsüzlüklerle ilgili yaptıkları değerlendirmede, aile nüfusunun fazla gösterildiği, mükerrer nüfus yazıldığı ve İstanbul'da ikamet etmeyenleri beyannameye dahil ettiklerini rapor etmişlerdi. Bu arada boş bulunan veya ikametgâh olarak kullanılmayan binalarda nüfus gösterildiği tespit edilmişti. Sadece 2 gün içinde tespit edilen yolsuzluklar 100'den fazlaydı. Müfettişlerin bütün birlikleri teker teker denetlemesi, sahte beyanname dolduranların ve birlik görevlilerinin Millî Korunma Mahkemesi'ne verilmesi kararlaştırılmıştı¹⁹². Bununla beraber, belgelerde sahtecilik yaparak fazla karne alınması olayının münferit suçları ve tabloyu aştığını belirtmek gerekir. Zira, Ticaret Vekili, bir beyanatında İstanbul gibi 750.000-800.000 nüfuslu bir şehirde 1.200.000'den fazla karne dağıtıldığını ifade etmişti. Böylece, ekmek karnesiyle amaç ekmek tüketimini sınırlandırmak iken tam tersine ekmek sarfiyatı artmıştı¹⁹³. Bu kadar büyük bir karne farkının sadece birlik görevlilerinin suistimaliyle oluşamayacağı dikkate alınırca halkın bir bölümünün karne konusunda kanunî olmayan yollara saptığını söylemek mümkündür.

Bu arada kalpazanlar üretimini İstanbul'la sınırlandırmak istemişler ve sahte karneleri başka şehirlere göndermeye başlamışlardı. İstanbul Bulgurlu'da tesis edilen bir matbaada basılan sahte karneler İzmir'de piyasaya sürülmüştü. İzmir polisinin ihbarı üzerine İstanbul'da harekete geçen polisler Bulgurlu'daki matbaayı ortaya çıkardı¹⁹⁴.

Ağustos 1944'te yine ilginç bir karne yolsuzluğu yaşanmıştır. Romanya Konsolosluğu'nda çalışan bir Türk görevli, Romanya'dan 292 misafir geldiğine dair sahte evrak tanzim ederek Vilâyete ve Emniyet Dördüncü Şube Müdürlüğü'ne müracaat etmiş ve neticede İlaşe Bürosu tarafından 292 adet karne almıştı. Bu kişi yine Konsoloslukta çalışan Türk şoförle bu kartları 1.500 liraya satmış ve

¹⁹¹“Karne Yolsuzluğundan Mahkûm Olanlar”, **Tan**, 10 Şubat 1944.

¹⁹²“Bütün Mahalle Birlikleri Teftiş Ediliyor”, **Tan**, 24 Şubat 1944.

¹⁹³Metinsoy, **a.g.e.**, s. 113.

¹⁹⁴“Karne Matbaası”, **Yeni Sabah**, 17 Mart 1944.

750'şer lirayı paylaşmışlardı. Yaşanan bu yolsuzluk ancak bir süre sonra fark edilmiş ve tahkikat açılmıştır¹⁹⁵.

Millî Korunma Mahkemeleri'nde karnesiz ekmek satanlar ceza almaktaydı. Kanunlarda yapılan düzenlemelerden sonra karnesiz ekmek alanların da ceza alması kararlaştırılmıştır. Nitekim, 26 Ağustos 1944 tarihli bir mahkeme kararına göre, Taksim'de karnesiz ekmek satan ve alan 2 kişi 50'şer lira para cezasına çarptırılmıştır¹⁹⁶.

Ekmek karnesiyle ilgili Millî Korunma Mahkemeleri'nin mesaisi 1945 ve 1946 yıllarında aynı yoğunlukta devam etmiştir. 28 Temmuz 1946 tarihli bir gazete haberi yine karne satılmasıyla ilgiliydi. Eminönü'nde bir fırında ekmek karnesi satıldığı haberleri üzerine yapılan aramada 1.770 adet karne bulunmuş ve fırıncı Millî Korunma Savcılığı'na sevk edilmiştir¹⁹⁷.

Savaş tehlikesi yaşayan bir ülkede herkesin kendi payına düştüğü ölçüde fedakârlık yapması gerekirken karne yolsuzluklarının bu kadar yoğun gerçekleşmesi ve bazılarının fırsatçılık yapması üzücü bir tablo yaratmıştır. Bu durumu önlemek için oluşturulan Millî Korunma Mahkemeleri yargılamalar ve cezalarla caydırıcı olmaya çalışmıştır. Karne yolsuzlukları basında geniş yer bulmuştur. Tabii, bu haberlerin sadece ortaya çıkarılan ve tespit edilebilenler olduğunu dikkate almak gerekir. Kuvvetle muhtemeldir ki, afişe olan olaylar ve haberler buzdüğünün sadece görünen kısmı olmuştur.

b- Ekmeklerin Bozuk Çıkması ve Tartıyla İlgili Suistimler

Ekmek karnesi uygulamasının başlamasından sonra kontrollerde ilk dikkati çeken husus, bazı fırınlarda eksik gramajlı ekmek çıkarılmasıydı. Fırınlarda yaşanan sorunların artması üzerine belediye teftiş kadrosunun genişletilme kararı söz konusu olmuş ve Belediye Müfettişlerinin fırınlarda yaptıkları kontrollerde eksik gramajlı 20.000 ekmek müsadere edilmişti¹⁹⁸. Müsadere edilen 20.000 ekmek, sadece İstanbul'da 1 ay içinde noksan gramajı tespit edilen ekmek miktarıydı¹⁹⁹.

¹⁹⁵Tan, 1 Ağustos 1944.

¹⁹⁶“Karnesiz Ekmek Alanlar da Ceza Görecekler”, **Son Posta**, 27 Ağustos 1944.

¹⁹⁷“Ekmek Karnesi Satan Fırıncı”, **Tasvir**, 28 Temmuz 1946.

¹⁹⁸**Haber Akşam Postası**, 9 Haziran 1942.

¹⁹⁹**Vatan**, 9 Haziran 1942.

Fırınlara verilen tüm para cezalarına ve hatta kapatmalara rağmen yine bir başka sıkıntı olan bozuk ve hamur ekmek çıkarılması üzerine yeni önlemler alınması gündeme gelmiştir. Belediye'nin kontrollerinin yeterli olmamasından dolayı belediye doktorları, belediye teftiş heyeti, belediye zabıtası ve vekâletten sadece ekmekleri incelemek için geniş bir kontrol heyeti oluşturuldu. Bu heyet şehirdeki bütün fırınları sürekli ve sıkı bir şekilde denetleyecekti. Yapılan araştırma neticesinde bozuk ve hamur ekmeklerin ya gece yarısından sonra ya da şafak vakti çıkan ilk ekmekler olduğunun anlaşılması üzerine ani kontrollerin özellikle bu zaman diliminde yoğunlaşarak gün boyu devam etmesi kararlaştırıldı²⁰⁰.

1942 yılı Ağustos ayında şehirde buğday stoğunun artmasıyla Toprak Mahsulleri Ofisi fırınlara yeterli miktarda buğday unu vermesine rağmen bazı semtlerdeki fırınlarda ekmeklerin esmerleşmesi ve iyi pişirilmeyerek rutubetli satıldığı gözlenmiştir. Beyazıt semtinde gerçekleşen ani kontrollerde bir fırında çuvallar içinde bakla unu bulunmuş ve ekmek hamuruna % 50 oranında bakla unu katıldığı tespit edilmiştir. Aksaray ve Şehremini semtlerindeki fırınlarda da bakla unu bulunmuştur²⁰¹. Yine Eylül ayında gerçekleşen bir baskında iki büyük değirmende ekmeğe katılmak üzere hazırlanmış on binlerce kilo fasulye ve baklaya el konmuştur. Yapılan inceleme neticesinde ekmeklere uzun süredir bu ürünlerden katıldığı tespit edilmiştir. Gazetede yer alan bilgi gerçekten düşündürücüdür. Çünkü, değirmenlere yapılan baskına kadar ekmeklere 55.000 kilo fasulye, 80.000 kilo bakla ve 20.000 kilo kaplıca unu²⁰² katıldığı ortaya çıkmıştır²⁰³.

Aralık 1942'de Belediye İktisat Müdürlüğü'ne bazı fırınlarla ilgili yapılan ihbarlar üzerine belediye zabıtası tekrar sıkı kontrollere başlamıştır. Yapılan ihbarlar bazı fırınlarda ekmeklik hamurlara kül karıştırıldığı şeklindeydi. Kül ağır olduğundan hem tartıdan kazanılmakta hem de un tasarrufu söz konusu olabilmekteydi. Gazetelerde yapılan yorumlar, halkın gıdası ve sağlığıyla bu kadar pervasızca

²⁰⁰“Fırınları Kontrol”, **Akşam**, 22 Temmuz 1942.

²⁰¹“Ekmeğe Bakla Unu Karıştırmışlar”, **Vatan**, 28 Ağustos 1942. **Bkz EK 10.**

²⁰²Kızıl buğday unu.

²⁰³**İkdam**, 16 Eylül 1942.

oynayan fırıncıların en şiddetli şekilde cezalandırılması gerektiği şeklinde olmuştur²⁰⁴.

Halkın ekmeğinden çalınmasıyla ilgili gazetelere yansıyan bir haber “pes dedirtecek” mahiyettedir. Habere göre, Kızıltoprak Bağdat caddesindeki bir fırında ekmek tartılan gramların altı törpü ile inceltilmiş ve böylece ekmek başına 10 gram çalınmıştır. Bu durumun tespiti üzerine fırıncı Millî Korunma Mahkemesi'ne verilmiştir²⁰⁵.

Burgaz adasında bir fırıncı dışarıdan bol miktarda bakla unu getirerek ekmeklik una karıştırmış ve yüzlerce fazla ekmek elde ederek halka karnesiz 60 kuruşa satmış, hatta işleri büyüterek İstanbul'a da göndermeye başlamıştır. Fırıncı suçüstü yakalandıktan sonra Millî Korunma Mahkemesi'ne sevk edilmiştir²⁰⁶.

1943 yılı ilkbaharında ekmeklerin kötü çıkması üzerine şikâyetler birbirini izlemiştir. Halk fırınlardan yakınırken, fırıncılar değirmenlerden unun kötü geldiğini belirtmiş, değirmenciler ise Ofis'ten kendilerine kötü un geldiğini ifade etmişlerdir. Yapılan incelemeler neticesinde bazı fırınlarda unlara % 49 oranında kepek karıştırıldığı anlaşılmıştır²⁰⁷.

1-10 Nisan 1943 tarihleri arasında İstanbul'da teftiş edilen 93 fırında toplam 2.764 noksan tartılı ekmek müsadere edilmişti²⁰⁸. Fırınlarda noksan tartılı ekmek çıkarılmasının önüne geçmek para cezalarıyla mümkün olmamıştı. Nitekim, Belediye'nin verdiği 5 ile 25 lira arasında değişen cezalar fırıncılar için ciddi bir rakam olmadığından daha caydırıcı tedbirler alma gereği hissedildi ve noksan tartılı ekmek çıkaran fırıncıların Millî Korunma Mahkemesi'ne verileceği açıklandı²⁰⁹.

1943 yılında ekmekler oldukça bozuk çıkmıştır. Vali Dr. Lütfi Kırdar yaptığı açıklamada bu durumun geçici olduğunu ve kısa süre içinde ekmekte buğday miktarının artacağını ifade ederek, halkın daha lezzetli ekmek yiyeceğini vurgulamış ve ekmeklerin bozulması üzerine bazı kimseler tarafından gizli olarak francala yapıp satıl-

²⁰⁴“Hayret !”, **İkdam**, 13 Birincikanun 1942.

²⁰⁵**Haber Akşam Postası**, 27 İlkkanun 1942. **Bkz EK 11.**

²⁰⁶“Ekmeğe Bakla Unu Karıştıran Fırıncı”, **Vakit**, 13 Şubat 1943.

²⁰⁷“Ekmekler Niçin Bozuk Çıkıyor”, **Cumhuriyet**, 26 Mart 1943.

²⁰⁸“Fırınlarda Kontrolü”, **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1943.

²⁰⁹“Eksik Ekmek Çıkaranlar”, **Haber Akşam Postası**, 28 Mayıs 1943.

masıyla ilgili vatandaşlardan daha fazla destek beklediğini açıklayarak özetle şu ifadeleri kullanmıştır²¹⁰:

“...Halkın büyük ekseriyeti bir zaruret neticesi fena ekmek yerken bir takım kimselerin kâr kastıyla gizlice francala yapıp satmaları ve bir kısım parası olan insanların da bu francalaları alıp yemeleri doğru değildir. Halka düşen vazife bu suça ortak olmak değil, kanuna ve amme vicdanına aykırı olarak francala yapanları derhal hükümete ve belediyeye haber vermektir.

Şimdiye kadar gizli gizli yapılan bu nevi suçları bize haber veren olmamıştır... Gizli francala yapanlardan bunu alıp yemek kanunen olduğu gibi ahlâk ve vicdan bakımından da manevî bir suçtur. Vatandaşlarımızdan bize yardım etmelerini dilerim”.

Ekmeklerin bozuk çıkması kısmen Ofisin değirmenlere buğday miktarı az ekmeklik un vermesinden kaynaklanıyordu. Fakat asıl problem buğday unundan çalmak isteyen fırıncılar dolayısıyla yaşanmıştır. Savaş yılları boyunca artık normalleşen bir haber 1943 yılı Ağustos ayında yine gazetelerde yer bulmuştur. Üsküdar’da bir fırında ofisin verdiği buğday ununa 800 çuval kalın kepek karıştıran bir fırıncı suçüstü yakalanmış ve Millî Korunma Mahkemesi’ne verilmiştir²¹¹.

Fırınlarda noksan tartılı ekmek çıkarılması veya una başka maddeler karıştırılması gibi suçlardan dolayı İstanbul’daki fırıncıların önemli bir kısmının yolu Millî Korunma Mahkemeleri’ne düşmüştür. Bir gazete haberinde bu konudan bahsedilerek 27 Aralık 1943 tarihinde Birinci Millî Korunma Mahkemesi’nde bakılan 59 davanın 49’unun fırıncılarla ilgili olduğu ve neredeyse İstanbul fırıncılarından mahkemeye verilmeyen kalmadığı ifade edilmektedir²¹².

Ekmeklerin bozuk çıkmasıyla ilgili şikâyetler 1944 yılı Yaz mevsiminde tekrar artmıştır. Fırıncılar, suçun değirmenlerde olduğunu ileri sürerken Belediye, değirmenler başta olmak üzere tekrar esaslı

²¹⁰“Ekmek Meselesi”, **Cumhuriyet**, 17 Temmuz 1943.

²¹¹ **Haber Akşam Postası**, 7 Ağustos 1943.

²¹²“İstanbul Fırıncıları”, **Yeni Sabah**, 28 Birincikanun 1943.

bir kontrol kararı almıştır²¹³. Her fırına aynı çeşnide ve Toprak Mahsulleri Ofisi'nden un verildiği halde fırınlarda farklı ekmek çıkması üzerine alınan numuneler tahlile gönderilmişti. Tahlil neticesinde kepek miktarının % 15 olması gerekirken % 22 çıktığı görülmüştür. Bu durumda ya değirmenlerde, ya da fırınlarda un çeşnisi değiştirilmektedir²¹⁴.

Yapılan incelemeler sonrasında bozuk ekmek çıkarılmasına sebebiyet veren hususlardan birisinin bazı değirmenlerdeki tesisatın pek eski olması sonucuna varılmış, ayrıca değirmenlerde buğday ununa başka bir madde karıştırılmaması için sürekli bir kontrol memurunun nezaretinde hububatın öğütülmesi kararlaştırılmıştı²¹⁵.

Pasta, börek, simit vs. imalinin serbest bırakılmasının ardından halk uzun süredir özlediği bu maddelere adeta hücum etmiştir. Özellikle simit satışının muazzam rakamlara ulaştığı günlerde 11 Mart 1945 tarihli bir gazete haberinde ekmeklerin hala bozuk çıkmasıyla ilgili ilginç bir değerlendirme yapılmıştır²¹⁶:

“...Bu hal böyle devam ederken ekmek çeşnileri çok bozulmuştur. Esmer ekmek yenemeyecek kadar hamur çıkmakta, beyaz ekmekler de esmerleşmektedir. Birçok fırınlar ekmeklerinin arkasına etiket koymamaktadır. Yaptığımız tetkikata göre fırınların ellerindeki unları börekçi ve tatlıcıların kötü unlarıyla değiştirdikleri anlaşılmıştır.

Baş gıdamız olan ekmekle insafsızca oynayan bu cüretkârlara karşı, ilgili makamların ibret teşkil edecek ceza tedbirlerini bekleriz”.

İkinci Dünya Savaşı boyunca yaşanan en önemli sorunlardan birisi bozuk ve eksik gramajlı ekmek çıkarılması olmuştur. Ekmek kalitesindeki düşüş ve buğday oranının azlığı, hububat yetersizliğinde anlaşılabilir bir durumdur. Lakin, yeterli buğday olduğu ve Toprak Mahsulleri Ofisi'nin bol miktarda un verdiği anlarda da genelde iyi ekmek çıkarılmamıştır. Bunun tek açıklaması, kâr etmek amacıyla

²¹³“Bozuk Ekmekler”, **Akşam**, 15 Temmuz 1944; “Ekmekler Niçin Bozuk Çıkıyor”, **Akşam**, 16 Ağustos 1944.

²¹⁴**Son Telgraf**, 28 Temmuz 1944.

²¹⁵“Değirmenleri Kontrol”, **Akşam**, 27 Eylül 1944.

²¹⁶“Bozuk Ekmekler”, **Yeni Sabah**, 11 Mart 1945.

halkın gıdasından çalınması ve ekmek yolsuzluğu yapılmış olmasındır.

7. Ekmek Karnesi Uygulamasına Son Verilmesi

Ekmek karnesinin kaldırılmasıyla ilgili değerlendirmeler savaşın sonuna yaklaşırken basında yer bulmaya başlamıştır. 26 Mart 1945 tarihli bir gazete haberinde ekmek karnesiyle ilgili şu değerlendirmeler yapılmıştır²¹⁷:

“İlgililerin yaptıkları incelemelerden öğrenildiğine göre son zamanlarda ekmek işleri normal duruma girmiş, simit, tatlı, börek gibi undan yapılan maddelerin serbest olarak satılması ekmek satışını azaltmıştır. Birçok kimselerin günlük istihkaklarını bile tamamen almadıkları görülmektedir. Bunun bir sebebi de hükümetin sık sık vatandaşlara nüfus başına muayyen bir miktarda un dağıtmasıdır.

Yapılan incelemeler müspet netice verdiği takdirde ekmeğin kartla satışı kaldırılarak serbest bırakılması, ekmek bürosu teşkilâtının da lağvedilmesi muhtemeldir. Ekmek Bürosu teşkilâtının lağvı ile bütçede mühim bir tasarruf da temin edilmiş olacaktır”.

7 Mayıs 1945’te Almanya’nın kayıtsız şartsız teslim olmasıyla Avrupa’daki savaşın bitmesine rağmen Türkiye savaş psikolojisi ve tehdidinden kurtulamamıştır. Dolayısıyla 1945 ilkbaharında bazı gazetelerde yer alan karnenin kalkabileceği haberleri kısa zamanda gerçeğe dönüşmemiştir. Nitekim, 6 Eylül 1945 tarihli bir başka gazete haberinde ekmek karnesinin yakında kalkacağı haberlerinin doğru olmadığı ifade edilmiştir²¹⁸.

1946 yılında gazetelerde en çok tartışılan hususlardan birisi ekmek karnesinin ne zaman kaldırılacağıydı. Bazı il ve ilçeler Toprak Mahsulleri Ofisi’nden karne usulünün kaldırılmasını istemişti. Bunun üzerine Ticaret Bakanlığı vilâyetlere gönderdiği önergede, karne usulüyle vatandaşlara eşit şartlarda ekmek dağıtıldığı ve bunu zorunlu kılan sebeplerin henüz ortadan kalkmadığını bildirmişti²¹⁹. Ancak, 1946 yılı Yaz mevsimine yaklaşırken karne usulünde bazı

²¹⁷“Ekmek Satışları”, **Vakit**, 26 Mart 1945.

²¹⁸“Ekmek Karneleri”, **Yeni Sabah**, 6 Eylül 1945.

²¹⁹“Karne Usulüyle Ekmek Tevziinin Kaldırılması”, **Tanin**, 1 Mart 1946.

adımlar atılmaya başlanmıştır. Bakanlar Kurulu'nun 28 Mayıs 1946 tarihinde aldığı bir kararla uygulanmasında zaruret görmediği yerlerde kart ile ekmek dağıtımını kaldırma hususunda Ticaret Bakanlığı'na yetki verilmişti²²⁰.

Mahsulün çok iyi olacağıının anlaşılmasından sonra ekmek karnesinin durumu tekrar gündeme gelmiş ve Eylül ayı içinde ekmek karnesinin kaldırılmasının beklendiği ifade edilmiştir²²¹. Ekmeğin karnesiz satılması halinde 1 milyon lira tasarruf edilmesi söz konusu olacaktı. Bununla beraber, bütün şartların olumlu olması halinde bile karnesiz dönemin en erken Eylül ayında olması bekleniyordu²²².

Ticaret Bakanlığı, Bakanlar Kurulu'nun kendisine verdiği yetkiyi Temmuz ayında kullanmış ve İstanbul, Ankara ve İzmir şehirleri haricinde diğer şehirlerde ekmek satışının kartsız olarak serbestçe yapılmasını kararlaştırmıştır. Bununla beraber bu intikal devresinde bir sıkıntıya yer vermemek için valiler ve kaymakamlar bu kararın uygulanmasını mahallî şartlar müsait oluncaya kadar geciktirebilecekler ve 3 büyük şehir dışında karnesiz dönem 19 Temmuz 1946'dan itibaren başlayacaktı²²³. Mahallî yetkililer, Ticaret Bakanlığı'nın kendilerine tanıdığı karnesiz dönem için uygun olan zamanlamayı kendi bölgelerinin durumunu göz önüne alarak değerlendirmişlerdir. Örneğin, Balıkesir'de ekmek karnesi 25 Temmuz 1946 itibariyle kaldırılmıştır²²⁴. Bursa'da ise ekmek karnesinin kaldırılması 21 Ağustos'u bulmuştur²²⁵.

Ticaret Bakanlığı'nın İstanbul Belediyesi'ne karne miktarını ve şehirdeki ekmek durumunu sorması karnenin kaldırılacağı hususunda beklentileri yükseltmiştir²²⁶. Nihayet, 9 Eylül 1946 tarihli gazete-lerde yer alan haberler bir dönemin son bulduğunu göstermekteydi. Ticaret Bakanlığı'nın tebliğinde şu ifadeler yer almaktaydı²²⁷:

²²⁰T.C. Resmî Gazete, 8 Haziran 1946, sayı: 6328, s. 10725.

²²¹"Ekmek Karnesi Kalkıyor Mu?", **Vatan**, 25 Haziran 1946.

²²²**Son Posta**, 25 Haziran 1946.

²²³"Ekmek Karneleri Kaldırıldı", **Vakit**, 18 Temmuz 1946; "Ekmek Karneleri", **Vatan**, 18 Temmuz 1946; "Ekmek Serbest", **Son Telgraf**, 18 Temmuz 1946.

²²⁴"Balıkesir'de Ekmek Karnesi Kaldırıldı", **Tanin**, 25 Temmuz 1946.

²²⁵"Bursa'da Ekmek Karnesi Kalktı", **Son Telgraf**, 21 Ağustos 1946.

²²⁶"Ekmek Karnesi Kaldırılıyor", **Tanin**, 10 Ağustos 1946.

²²⁷"Ekmek Karnesi Kalktı", **Akşam**, 9 Eylül 1946; "Ekmek Karnesi Kaldırıldı", **Cumhuriyet**, 9 Eylül 1946; "Ekmek Satışları Serbest Bırakıldı", **Ulus**, 9 Eylül 1946; "Bugünden İtibaren İstanbul, İzmir ve Ankara'da Ekmek Serbest Satılacak", **Son Telgraf**, 9 Eylül 1946.

“Ankara, İstanbul ve İzmir şehirlerinde karne ile ekmek satışı usulü 9 Eylül Pazartesi sabahından itibaren kaldırılmıştır. Bu üç şehirde de diğer yerlerde olduğu gibi ekmek satışı miktar tahdidi olmaksızın karnesiz ve serbestçe yapılacaktır”

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra Türk Hükümeti, iktisadî politikaları belirlemede en önemli dayanak olarak Millî Korunma Kanunu'nu çıkarmıştır. Bir süre sonra hükümetin hububata el koyma ve tek tip ekmek uygulaması, un sarfiyatını azaltmak için bazı maddelerin imalinin yasaklanması şeklinde piyasaya gerçekleştirdiği müdahaleler yeterli olmamıştır. Üretim düşerken, tüketimde meydana gelen olağanüstü artış, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin yeterli hububat temin edememesi ve şehirlere düzenli nakledememesi ciddi bir sorun oluşturmuştur.

Hükümet, herkesin eşit ve adil bir şekilde beslenmesini sağlamak ve açlık riskini ortadan kaldırmak için Millî Korunma Kanunu'na dayanarak ekmek karnesi uygulamasına geçmiştir. Ekmek karnesi uygulamasında birçok aksaklık yaşanmıştır. Yeterli ve nitelikli dağıtım teşkilâtının olmaması, organizasyon eksikliği gibi hususlar karneyle ilgili şikâyetlerin savaş boyunca devam etmesine neden olmuş ve ekmekle ilgili sıkıntılar kamuoyunu sürekli meşgul etmiştir. Savaş boyunca ekmeğin kalitesi, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin temin edebildiği buğday oranına bağlı kalmış ve ekmeklik unun içeriği değişmiştir. Halk, çoğu zaman kalitesiz çıkan ekmeğe ulaşmayı amaçlarken, maddî durumu iyi olan kesim el altından fahiş fiyatla kaliteli ekmek temin edebilmiş ve alınmaya çalışılan tüm önlemlere rağmen gizli ekmek ve karne satışını tam olarak önlemek mümkün olamamıştır.

Millî Korunma Kanunu kapsamına giren suçlara bakmak için oluşturulan Millî Korunma Mahkemeleri'nin en yoğun mesaileri karne ve ekmek suistimalleri davalarına bakmak olmuştur. Sahte karne hazırlanması, karne alım-satımı, eksik gramajlı ekmek çıkarılması, ekmeğe yabancı maddeler karıştırılması gibi konular İkinci Dünya Savaşı basınının sayfalarından hiç eksilmemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nda ekmek karnesi uygulaması, savaş ekonomisine giren bir ülkede kaçınılmaz bir gelişmeydi. Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de ekmek karneli yıllar söz konusu olmuştur. Halkın en temel gıdası olan ekmek başta olmak üzere birçok temel maddede kısıtlama yaşanmış ve sosyal hayat olumsuz etkilenmiştir. Bununla birlikte, her şeye rağmen halk kitlesel bir açlık tehlikesinden kurtulmuş ve mutfağın en önemli maddesi ekmeğe -kalitesi ve istihkakı zaman zaman değişkenlik gösterse de- karneyle ulaşabilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Belgeleri*

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmî Yayınlar

İstatistik Göstergeler 1923-2013, Ankara 2014.

T.C. Resmî Gazete

Gazeteler ve Dergiler**

Akşam

Cumhuriyet

Haber Akşam Postası

İkdam

Son Posta

Son Saat

Son Telgraf

Tan

Tanin

Tasvir

Tasviri Efkâr

* Kullanılan belgelerin numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

** Yararlanılan gazetelerin tarihleri dipnotlarda belirtilmiştir.

Ulus

Uyanış

Vakit

Vatan

Yeni Sabah

Yenigün

Basılı Eserler

Bengi, Hüsnü: **Millî Korunma Kanun ve Kararları**, İstanbul 1943.

Çavdar, Necati: “Mütareke Döneminin İlk Aylarında İstanbul’da Ekmek Meselesi”, **Belleten**, Sayı: 281, Nisan 2014.

Dokuyan, Sabit: “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Yaşanan Gıda Sıkıntısı ve Ekmek Karnesi Uygulaması”, **Turkish Studies**, Volume: 8/5, Spring 2013.

Dokuyan, Sabit – Özçelik: Fatih , “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Ekonominin ve İktidarın Temel Dayanağı: Milli Korunma Kanunu”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 31, İstanbul 2014.

Eldem, Vedat: **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomisi**, Ankara 1994.

Güneş, Günver: “Türkiye’de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Toplumsal Yaşama Etkileri”, **Türkler**, Cilt: 17, Ankara 2002.

İnci, İbrahim: “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Tek Parti Hükümetlerinin İaşe Politikaları”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 50, Erzurum 2013.

Koçak, Cemil: “Türkiye’de Karneli Yıllar”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 25, Ocak 1986.

Metinsoy, Murat: **İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye**, İstanbul 2007.

Ökçün, Gündüz: “İzmir İktisat Kongresi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 4, İstanbul 1983.

Pamuk, Şevket: **Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme**, İstanbul 2008.

- Sönmez, Şinasi: “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Hükümetlerinin Temel Gıda Maddelerinin Temini Konusunda Aldığı Tedbirler”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 47, Bahar 2011.
- Şener, Sefer: “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Tarım Politikası Arayışları”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 7, 2004.
- Tekeli, İlhan - İlkin, Selim: **İkinci Dünya Savaşı Türkiye**, Cilt: 2, İstanbul 2014.
- Temel, Mehmet: **İşgal Yıllarında İstanbul’un Sosyal Durumu**, Ankara 1998.
- Tuğluoğlu, Fatih: “Tek Parti Döneminde Hükümet Memur Dayanışması”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 27-28, Mayıs-Kasım 2001.
- Tutel, Eser: “Şu Uğursuz 1942 Yılı”, **Popüler Tarih**, Sayı: 8, Ocak 2001.

EKLER

Ekmeğin karne usulile tevziine karar verildi

Ticaret, Ziraat ve Başvekil Vekili dün Mecliste mühim beyanatta bulundular

Milli korunma kanununun bazı maddelerini değiştiren kanun kabul edildi

Ankara 19 (A.A.) — Büyük Millet Meclisi bugün Şemseddin Günaltay'ın reisliğinde toplanmıştır. Celsenin açılmasını müteakip Ticare Vekili Mümtaz Ökmen kürsiye gelerek evrak arasında muvakkat encümenin müstaceliyetle müzakeresini teklif ettiği Milli Korunma kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun lâiyhasının ruznameye alınmasını ve tercihan müzakere edilmesini teklif etmiş ve kabul edilmiştir.

Müteakiben kürsiye gelen Maliye Vekili Fuad Ağralı yine bugün ge-

len evrak listesinde buğdayı koruma karşılığı vergisinin kaldırılması hakkındaki kanun lâiyhasının Milli Korunma kanunu ile şiddetle alakadar bulunmasından dolayı muvakkat encümene havale edilmesini teklif etmiş ve bu teklif de kabul edilmiştir.

Bundan sonra Fuad Sirmen (Rize) müstakil grup adına söz alarak grupun, hükümetin dikkat nazarına bazı görüşlerini ve düşüncelerini arzedeceğini söylemiş ve demiştir ki:

«Arkadaşlar, içinde bulunduğumuz vaziyet ciddidir ve bugünkü müşkilâtın yarın daha ziyade artmasına da intizar etmek lazımdır. Hükümetimiz bu müşkilâtı önleyebilmek için hepimizin de bildiği gibi büyük gayretler sarfetmekte ve faaliyet göstermektedir. Ancak bu müşkilâtı yenilmez bir şekil alması için behemehal harp ekonomisinin icaplarına uyularak istihalden istihlâke kadar bîlûmum iktisadi faaliyetlerde programlı ve hareketli devlet müdahalesine lüzum olduğu kanaatindeyim.

(Devamı sahife 4 sütun 1 de)

EK 1: Akşam, 20 Kanunuevvel 1941.

Karneniz yoksa derhal nahiye müdürlüklerine müracaat ediniz !

AĞIR İŞÇİLER **BÜYÜKLER** **ÇOCUKLAR**

750 GRAM **375 GRAM** **187.5 GRAM**

Karne usulü ile ekmek bu miktarlar üzerinden dağıtılacak

Son günlerde, birçok kimselerin fiyatlardan günlük ihtiyaçlarından fazla ekmek almaları, izdiham yaratmaları üzerine alâkadar makamlarca karar tatbikatına başlanma tarihinin önemi bulunduğunu yazmıştık.

Hazırlıklar bitti

Vilâyet ve belediye teşkilâtı dün akşama kadar karne ile tevziata aid bütün hazırlıkları ikmal etmiş ve alâkadarlara iş eden direktifleri vermiş - (Devamı 6. no sayfa)

Karne usulünün faydaları

Ankara 13 (Radyo gazetesi) - Buğday stokuna korumak ve satışları tanzim etmek için şehir ve kasabalarda karne usulü ihdas edilmiştir. Şimdi harbe girsin ve girmesin bütün Avrupa (Devamı 5. ve 6. sayfa)

EK 2: Son Posta, 14 İkincikanun 1942.

Çarşamba
14
SON KANUN
1942

TAN
GÜNLÜK SİYASİ HALK GAZETESİ

DÜNYA MUHARRİRLERİNİN T.
G. DÜHAN
SALAVİN'in RU
Türkiye Cevri: Halik F.
Fiyatı 50 Kuruş; REMZ

Ekmeğe Bugün Karne İle Veriliyor

Karne Almamış Bulunanlar Nahiyelerle Karakollardan Muvakkat Karne Alabilirler

ALMANLARIN İLKBAHAR HAZIRLIĞI

TELÂŞA LÜZUM YOKTUR

Hakkından Fazla Ekmeğin Alınması Cezası Ağırdır

Vatandaşların Bilmesi Lazımgelen Noktalar:

Refah Tahkimine Eski İki Vekil Sorgusu İster

EKMEK 12,5 KURUŞ

EK 3: Tan, 14 Sonkanun 1942.

EKMEK İSTİHKAKI

Muvakkat bir tedbir olmak üzere

% 20 nispetinde indiriliyor

Ankara, 27 (A.A.) — Ticaret Vekâletinden tebliğ edilmiştir:

Hükümet, 28 Şubat 1942 cumartesi gününde yürürlüğe girmek üzere ağır işlerde başka vatandaşlara verilmekte olan günlük ekmeğin miktarının yüzde yirmi nisbetinde indirilmesine karar vermiştir.

Bu karara göre ağır işçilere günde 750 gram, yedi yaşından yukarı vatandaşlara günde 300 gram, yedi ve daha aşağı yaştaki çocuklara günde 150 gram ekmeğin verilecektir.

Bu tedbir, sürekli ve şiddetli bir kıstan sonra hâlâ devam etmekte olan vatandaşlar dolayısıyla huzubâtın daha ileri taşınmasını nakilinde uğranılan geçici müvakkat tedbir olarak kabul edilmiştir.

BUGÜNDEN İTİBAREN

Ağır işlerde çalışanlar yine 750 gram alacaklar, büyüklere 300 küçüklere 150 gram verilecek

gram olarak tespit edilmiştir.

2 — Ekmeğin miktarı 600 gramlık tektip üzerinden imal edilecektir. Ağır işçiler bir bütün de bir çeyrek, büyüklere yarım, ve küçüklere dörtte bir ekmeğin verilecektir.

3 — 600 gramlık ekmeğin fiyatı Mürakabe Komisyonu tarafından 10 kuruş olarak tespit edilmiştir.

EKMEĞİN ÇEŞNİSİ DEĞİŞİYOR

Diğer taraftan yine mevcut stoklarımızı korumak ve muvakkat bir müddete münhasırlık olmak üzere ekmeğin çeşni de değiştirilecek ve yüzde altı nisbetinde nohud karıştırılacaktır. Bundan başka ekmeğin miktarı da bir miktar daha artırılacaktır.

VİLAYETİN TEBLİĞİ

1 — 28/2/1942 cumartesi sabahından itibaren halka verilecek ekmeğin miktarları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

A — Ağır işçilere 750, büyüklere 300, küçüklere 150 gram ekmeğin verilecektir.

B — Pazartesi günleri ekmeğin miktarı muvakkat olarak 212 gram olarak tespit edilmiştir.

EK 4: Tasviri Efkâr, 28 Şubat 1942.

275-A
76

TOPRAK MAHSULLERİ OFİSİ
UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
SATIŞ MÜDÜRLÜĞÜ
No: /

Ankara: 28.8.942

Ş. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

..... Valiliğine

Şehirlerde ekmeğin ihtiyacının nasıl karşılanacağına dair tanım

Ekmek ihtiyacının ne suretle karşılanacağı aşağıdaki madde-
lerde izah edilmiştir.

Memleketin iagesine taalluk eden hususatta, umumî vasıflı
işler haricinde kalan her işin mahallî idarelere terk ve tevdi edilmesi
bir esas olarak kabul edilmiştir. Bu itibarla, bilhassa ekmeğin ihtiyacı-
nın karşılanması gibi hayatî bir mevzuda, idare amirlerine lüzum görecek-
leri her türlü tedbiri alabilmeleri için geniş selâhiyetler ve aynı
derecede geniş mesuliyetler verilmektedir.

Kararın müstesna ehemmiyeti üzerine ve ekmeğin işinin sıkıntı-
ya yer verilmeksizin yürütülmesi zaruretine alâkadarların dikkatini celb
ederim.

Bir Vilâyette Vali ile Belediye Reisi arasında sıkı bir iş
ahengi ve görüş birliği mevcut olduğu müddetce, bu idarecilerin halle-
demeyecekleri hiç bir mesele, bertaraf edemeyeceği hiç bir zorluk ola-
mayacağı kanaatindeyim.

A.Kart usulüne tâbi yerler:

1) 1 Eylül 1942 tarihinden itibaren kart usulü yeni bir
tebliğe kadar aşağıda yazılı şehir ve kasabalarda tatbik edilecektir:

Ankara, Amasya, Aydın, Bilecik, Bitlis, Burdur, Bursa, Çanak-
kale, Çankırı, Diyarbakır, Edirne, Elâzığ, Erzurum, Fırsun, Gümüşhane,
Hatay, İzmir, İçel, İstanbul, Isparta, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırk-
lareli, Kocaeli, Malatya, Manisa, Mardin, Maraş, Muğla, Ordu, Rize,
Samsun, Seyhan, Siirt, Sinop, Sivas, Tokirdağ, Tokat, Trabzon, Urfa,
Zonguldak .

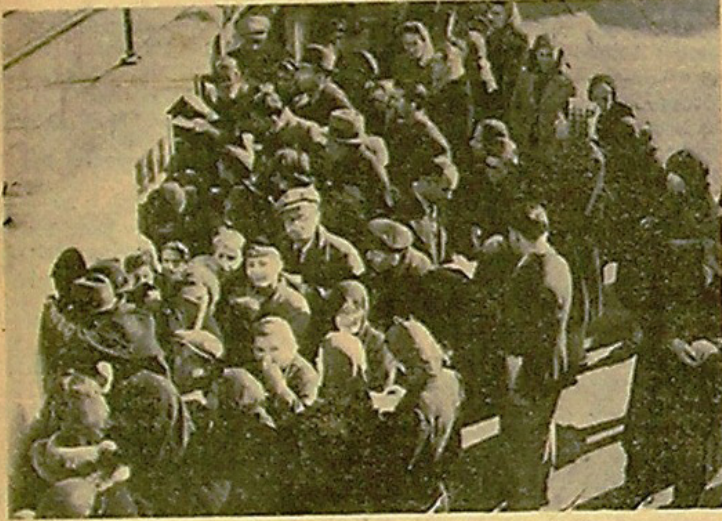
2) Yukarıda adları yazılı Vilâyetlerden kart usulü kaldırıl-
dıca tebliğat yapılacaktır .

cb.9.
hiçbir
4.9.

Yüksek Baş ve Kele

030	10	185	273	23
-----	----	-----	-----	----

Ekmek karneleri böyle mi dağıtılmalı?

Şu gördüğünüz resim dün yani 27 şubat sabahı Taksim nahiyesinde mart, nisan ekmek karnelerini almak için sabahın erken saatlerinden itibaren bekleyen ve uğraşan insan kalabalığını gösteriyor.

Vilâyet neşrettiği bir tebliğde alâ-kadar memurların geçen pazar günü evleri dolaşarak ve nüfus cüzdanlarını kontrol ederek karneleri tevzi edeceklerini ilân etmişti. Bir çok mahallelerde Vilâyetin tebliği dairesinde memurlar evlere giderek nüfus yoklamasını yaptılar, halk ta eziyet çekmeden karnelerini alabildi. Fakat Taksim ve civarı mahallelerinde memurlar, evlere gitmediler ve bu semtte oturanların bir kısmı — resimde görüldüğü veçhile — karnelerini alabilmek için saatlerle beklemeye, itişip kakışmaya mecbur kaldılar.

Nüfus kontrolü mutlaka icabedi-yordiyse bunun için vaktinde tertibat almak, bu işe yetişir memur bulmak ve vaktinde evlere gidilerek bunu yapmak lâzım gelirdi. Taksim ve civarında oturan binlerce halkın — çoluk, çocuk, ihtiyar, sakat — bizzat müracaatlarını istemek kadar mânasız ve lüzumsuz şey olur mu?

Kontrol olmasın, suiistimale göz mü yumulsun? Hayır, ancak kontrolü halka eziyet vermeyecek, hele ekmek gibi en esaslı gıdası için tahammül edilmez sıkıntılara düşürmeyecek şekilde yapmak, bu işle uğraşan makamların en birinci vazifesidir. Halbuki esefle görüyoruz ki İstanbul senelerdenberi şu ekmek karnelerinin muntazam bir tarzda dağıtılması gibi basit bir işi temin edememiştir. Doğrusu çok teessüf edilecek bir hal!

Hazin bir hakikat!
Meğer İstanbulda, ceza görmiyen tek fırın yokmuş!

Kere muharebesi
Ankara: 14 Mayıs
İnşaatın park cephesinde beklenen büyük karuzun Kere muharebesi başladı.

Valinin beyanâtı
Yolsuzluk yaptıkları anlaşılan 17 fırına un verilmeyecek

Yeni ve Belediye reis doktor Lütfi Kızıl, ekmek kartında fırınlara yapılacak un miktarı, tahsis hakları, aksi tetkiklerden alınan raporlar ve ekmeği çıkartılacak olan un miktarı hakkında un boyanması bahsetti.

— Şimdiye kadar mütasallâk tetkikat sonucu bir iki fırın yoktur. Nöbetçi ve diğer fırınlar da dahil mütasallâk edilmiştir. Şimdiye kadar mütasallâk edilmiş un miktarı hakkında bilgi verilecektir. Şimdiye kadar yapılan tetkikatın vevâki sonuçları hakkında bilgi verilecektir. (Ayrıca haberler 3 sayfa 6 ve 7)

EK 7: Cumhuriyet, 15 Mayıs 1942.

Sahte karne Makinaları
Bulgaristandan şehrimize getirilen makineler ve suçlu yakalandı!

Ahmet isminde bir motörcü Bulgaristanda sahte karne basmağa mahsus üç makine tedarik ederek şehrimize getirmek üzere motörüne yüklemiştir. Fakat vaziyetten şüphelenen mahallî zabıta ve gümrük memurları motörde anı bir arama yaparak mezkûr makineleri bulmuşlar ve keyfiyetten konsolosluğumuzu haberdar etmişlerdir.

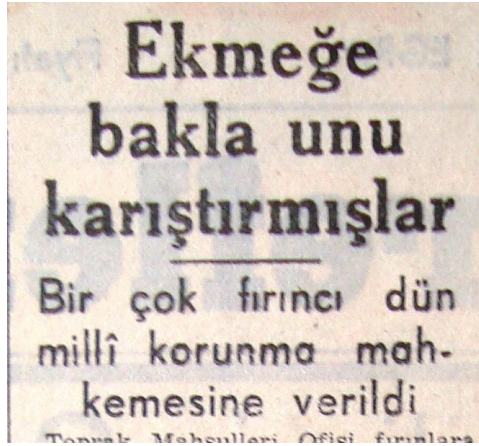
Bunun üzerine Ahmet makineleri ile birlikte mevkuften şehrimize getirilmiş ve müddeiummîlikte sorgusu yapıldıktan sonra tevkif olunarak Sultanahmet cezaevine gönderilmiştir.

Yakında muhakemesine başlanılacak olan Ahmedin bu makinelerle birlikte vilâyet vilâyet dolaşarak mahallî karneleri taktik edip satmak suretiyle zengin olmak hülyasına kapıldığı anlaşılmaktadır.

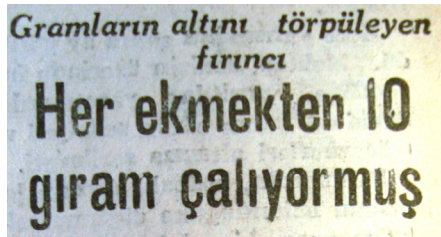
EK 8: İkdâm, 5 İkinçikanun 1943.

EK 9: Cumhuriyet, 23 İkinciteşrin 1943.

EK 10: Vatan, 28 Ağustos 1942.

EK 11: Haber Akşam Postası, 27 İlkkanun 1942.

Bugünden itibaren İstanbul, İzmir ve Ankarada ekmek serbest satılacak

**Hürriyet ve
gazetecilik
gangsterlik
değildir**

Etem İzzet BENİCE

Ziyad Ebüzziya zâdeden sonra Ahmed Emin Yalman da uzun uzun matbuat kaanundaki değişmelerden şikâyet ediyor. Recep Peker hükümetinin dolambaçlı bir yoldan hürriyetin dilini kesmeye doğru gittiğini belirtiyor.

Filhakika ne söylene, ne kadar misal gösterilse ve ne derece müsbet konuşulsa Demokrat Partinin bu bağımsız iddiaı altında neşrolunan gazetelerine hakikati itibarıyla ettirmenin imkânı yoktur.

Çünkü, şeref ve haysiyetleri teminat altında tutan, gazete sütunlarını mahalle çocuklarının bile ağzına yakışmayan çirkin dedikodu ve küfürlerden koruyan, en basit insan, cemiyet ve meslek terbiyesini hâkim kılan ve gereğine göre millî menfaatleri baltalamaktan, her türlü yalan, iftira, tezyir ve tahripte ke-

Bütün fiyatlarda ehemmiyetli ucuzluk olacağı haber veriliyor

Ankara, 8 «Hususî» — Ticaret ve ekonomide serbesti ve kalkınmayı temin etmek üzere hükümetçe alınan kararların yurdun her tarafında memnûnluğa karşılığında buraya gelen haberlerden anlaşılmaktadır.

Hükümetin, dün ve bugün ilân edilen kararlardan ayrı olarak önümüzdeki günler içinde yeni ve mühim tedbirlere aid kararlarını bildireceği kuvvetle tahmin olmaktadır. Bu kararların bütün maddelerinde büyük ucuzluk temin edeceği ve halkın normal zamanlar şartlarına kavuşacağı ilâve edilmektedir.

Bu arada bihassa Ekonomi Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığının mühim kararlar ilân edeceği ümid edilmektedir.

Diğer taraftan memurların terfihini temin için kağıtlarda tensikat yapılacağı haberleri asılsızdır.

KARNE KALKTI

Ankara, 8 «A.A.» — Ticaret Bakanlığından.

1 — Ankara, İstanbul ve İzmir şehirlerinde karne ile ekmek satışı usulü 9 Eylül pazartesi günü sabahından itibaren kaldırılmıştır. Bu üç şehirde de, diğer yerlerde olduğu gibi, ekmek satışı miktar tahdidi olmaksızın karbesiz ve serbestçe yapılacaktır.

2 — Bazı hububat ve unların devlet kara ve deniz nakil vasıtaları ile taşınma-

Sonu: sa. 3 sü: 3 de

Ticaret Bakanı Atıf İnan

EK 12: Son Telgraf, 9 Eylül 1946.